Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ,
БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ... 21-һээ гарана | № 266 (16789) | 1984 оной ноябриин 20, вторник | Сэн 3 мүнгэн.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ
УКАЗ
УРАН ЗОХЕОЛШОДЫЕ СССР-эй ОРДЕНУУДААР ШАГНАХА ТУХАЙ

Совет литературые хүгжөөлгэдэ габьяатай байһанайнь түлөө, мүн СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойтой дашарамдуулан, шагнаха гэбэл:

АЖАЛАЙ УЛААН ТУГАЙ ОРДЕНООР

Дамдинов Николай Гармаевичые.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ К. ЧЕРНЕНКО.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1984 оной ноябриин 16.

Американ телевизионно Эн-би-си компаниин корреспондент М. Кэлбын асуудалнуудта К. У. ЧЕРНЕНКЫН үгэһэн харюунууд

...удал. Президент ...шэнэр һүн... хараада абан, ...мерикан харилсаануу... ...зүйлдэ юун ... ээлжээндэ байха гээшэб?
...рюу. Ямар нэгэн үйлэ... уламжалан, ...удые эзлэжэлэй гү... шиидхэхэ зорилго ...өөргүй. ...дэрэ шиидхэгдэзгүй ...лон бай даа. ...хамтын хүсэлэл ...ронуудаар шиидхэх... Холбоото Штадуу... Советскэ Союзда, мүн ... түрэлтэн эхэ ... асармаар асуудал... ...жабайдалай өөрөө, ...уласхоо... ...байдалай хүгжэлтэ ... ээлжээндэ табина. ...бүхы асуудалнуу... халхалдаг, ядерна ...аюулые яажа зай..., буу зэбсэг үрдилдэн ...ые зогсоохо арга бэ... олохо, арадуудай ...тухайгаа айжа һүр-

лэжэ байхагүйн тула оролдохо тухай хэлэгдэнэ. Энэ хэрэгтэ удаарха ябаше болохогүй.

Буу зэбсэг ехээр нөөсэлхэ, өөрынгөө аюулгүй байдалые хангаха болохо гэһэн аюултай бодол ходо дабтагдаг байна. Үнгэрһэн жэлнүүдтэ энэнь бодолгүй ябадал байһан, харин ядерна зуун жэлдэ огто бүтэшэгүй, балмад ябадал болоно.

Бидэ бултадаа нэгэ туби дэлхэй дээрэ, манай хамтын гэртэ ажаһуунабди. Тиин энэ гэртэмнай тэһэрхэ аюултай материалай шадаал һаа бага байхын тула оролдохо хэрэгтэй.

Энээн тухай, зэбсэг хэрэгсэлнүүдые, нэн түрүүн ядерна хэрэгсэлнүүдые хизаарлаха ба хорооххо тухай, үшөө тараагдаагүй газарнуудта буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгые дэлгэрүүлгые зайсуулан сараха тухай СССР США хоёр түрүүшын ээлжээндэ хэлэсэхэ ёһотой.

Бидэ өөһэдынгөө талаһаа имагтал энээн тээшэ хэрэг ябуулха эдэбхитэйгөөр эрхилхээр бэлэн гээшэбди. Энэ зорилгые түйлаха бодото арга замуудые бидэ дурадхаа һэмди.

Һаяхан «Вашингтон пост» газетэдэ интервью үгэхэдөө, тэдэнэй заримуудые дурдаа һэм. Энэмнай гэбэл, буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгые, замбуулинай дайдада гаргалгые саралга, хэмжээнэй ба шанарай талаар ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые байһан заншаань үлөөхэ, ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые туршалгые бүрин ба бүгэдэ ниитэрээ хорихо тухай хэлсээ баталха хүдэлмэрилгые түгэсхэлгэ мүн болоно.

Тогтонижонги ба аюулгүй байдалые бэхижүүлхэ зорилготой али болохо асуудалнуудые үргэлжэлүүлжэ болохо ааб даа. Минии һанахада, бодото дээрэ эгээл бэлэнээр шиидхэгдэмээр шухала асуудалнуудые би нэрлэбэб.

Зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хизаарлаха асуудалнуудые шиидхэхэ хүсэл эрмэлзэлтэй байһан тухай һүүлэй үедэ Вашингтонһоо хэлэгдэһэн мэдүүлэлнүүдтэ минии ...үгөөрхэ үлөөгүй һаань, манай хоёр оронуудай хоорондохи ... һайн харилсаанууд ... амгалан тайбан байдалай ... зорилгонуудай ... США ... тодорхой ... бадалсаха гээшэб?

Асуудал. 1985 оной январиин 20-до президент Рейганай эрхэ түшээлэлгын хоёрдохи болзорой эхилхэ ... һүүлээр зургаан һарын туршада совет-американ харилсаануудые зүбшэн хэлсэхын тула тэрээнтэй уулзахые Та зүбшөөхэ гээшэ гүт?

Харюу. Гүрэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй хоорондохи уулзалганууд шухала удха шанартай байдаг гэһэн һанамжаа би тодоор хэлээ һэм.

Совет-американ харилсаануудай дүй дүршэлһөө энэнь ниие батадхана. Иимэ уулзалгын эсэстэ ехэ, тодорхой зорилгонуудай түйлагдадаг һаань, дээдэ тушаалтадай иимэ уулзалта оронуудай хоорондохи харилсаа холбоое бүтэмжэтэйгөөр хүгжөөлгэдэ ехэ түлхисэ үгэхэ аргатай гээшэ.

Совет-американ дээдэ тушаалтадай уулзалгаһаа хүлеэгдэдэг үрэ дүнгүүдэй түйлагдахын тула хэрэгтэй эрхэ байдал бии болоо гэжэ хэлэхэ болохо гү? Сахьяа хэлэхэдэ, би тиигэжэ һанахагүйб.

Дээдэ тушаалтадай уулзалгада амжалта түйлагдаха, һайн үрэ дүнгүүд амжагдаха гэһэн этигэл найдабарии бии болоходо, тэрэниие үнгэргэхэ болзор тодорхойлходо бэлэн ааб даа.

Асуудал. 70-аад онуудта совет-американ харилсаанууд һайжарһан байгаа. Тэрэнһээ бусаха арга боломжо бии гэжэ тоолохо байна гүт? Али энээнэй тулада шэнэ үндэһэн һуури хэрэгтэй болоно гү, хэрбээ тиимэ һаа, тэрэ ямар байха ёһотойб?

Харюу. Иигэжэ хэлэхэ байнаб. Имагтал 70-аад онуудта манай хоёр ороной хамтын хүсэл оролдолгонуудаар энээнэй урда тэр бэелүүлгэдэмээр бэшэ гэжэ һанагдадаг зорилгые шиидхэлгэдэ — ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хизаарлаха ба хорооххо шэглэлдэ ехэ алхам түрүүшынхиеэ хэгдэһэн байгаа. Тиихэдэ СССР ба США уласхоорондын зарим асуудалнуудые шиидхэлгэдэ муу бэшээр үгөө ...олсоор һэн. Эдэ бүгэдэнь барандаа дэлхэйн дээрэхи байдалда һайн нүлөө үзүүлһэн.

Хоёр ороной аша туһада совет-американ харилсаануудай талаар баһал ехэ юумэн хэгдэһэн байгаа. Энээнэй эсэстэ нэгэ нэгэндээ этигэлгэ нилээд дээшэлээ һэн.

70-аад онуудта уласхоорондын шахардуу байдалые һуларуулха иимэ алхамууд яажа олдоһон байгаа хаб? Буу зэбсэг үрдилдэн бүтээлгэ хэнэйшье аюулгүй байдалые хангаха шадахагүй, ... али ... ехэ хараада абан, бусад оронуудай аша туһада хохидол үзүүлнэгүй, али тэгшэ эрхын үндэһэ һуури дээрэ хоорондохи харилсаа холбооёо байгуулха ... хэхэ арга олгоһон байгаа.

Хэмороо зүришэлдээ һүжэрөөхэ бэшэ, харин амгалан ёһоор зэргэ оршохо зорилго табиха һаань, СССР болон США-гай хоорондохи харилсаануудта энээнһээ ондоо бодомжотой үндэһэ һуури байхагүй гэжэ бидэ тоолоно бэбди. Хэрбээ хоёр талын иимэ зорилго табиха һаань, —харин Советскэ Союз тон иимэ зорилго табидаг,— совет-американ харилсаанууд бүтэмжэтэйгөөр хүгжэхэ бэлэн. Эдэ харилсаанууд хадаа уласхоорондын байдалай ... шухала ... болохо ёһотой. Амгалан тайбан байдалай хамгаалгын түлөө манай оронуудай онсо харюусалгые хараада абахада би энээн тухай хэлэнэб.

Манай оронуудай хоорондохи харилсаануудай иимэ шэнжэ шанартайгаар һэргээгдэхэ гэшэ һаань, эдэ бүгэдэ асуудалнуудһаа гадна. Дэлхэйн зарим районуудта ... байдалтай тэмсэл, оршон тойронхи дайдые аршалан хамгаалха мэтын хүн түрэлтэнэй һанаае ехээр зоболдог бүхэдэлхэйн асуудалнуудые шиидхэхын тула СССР-эй США-гай хоорондохи харилсаа холбооной үргэн арга боломжонууд дэхэ байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой заседани дээрэ К. У. Черненкын хэлэһэн үгые республикымнай ажалшад һайшаан дэмжэнэ

АЛМАЛТЫН ТҮЛӨӨ ОРОЛДОХОБДИ

...оромнай удангүй нэ...һаа үлүү сагай үн..., арбан нэгэдэхи та...жэлэй һүүлшын жэлдэ ...гээшэ. Үнгэрһэн дүр... соо манай арадай ...бүтээһэн ажал хэрэ...аа ехэ. Бидэнэрэй ур...тулэгдээгүй хараа зо...нууд үшөөл бии бай... Энээн тушаа КПСС-эй ...Политбюрогой һая...гэрһэн ээлжээтэ засе-... партийна, совет, ажахын организацинуудай, мүн совет хүн бүхэнэй саашадаа хэхэ, бүтээхэ ажалынь тодорхойлогдоһон байна.

«Материальна нөөсэнүүдые алмаха гээшэ ажал ябуулгын үргэн ехэ арга боломжо болоно. Гамтай нарин эзэн байха, эгээл ехэ арьбалалта түйлахын түлөө тэмсэхэ гээшэ — энэмнай түрүүшын ээлжээнэй зорилго мүн» гэ-... тернинарна мэргэжэлтэд саашадаа материальна нөөсэнүүдэ алмаха талаар урдахи жэлнүүдэй алдуу, эндүүнүүдһээ тобшолол хэжэ, һургаал абажа, өөһэдтөө бии байгаа дутуу дундануудаа усадхахын түлөө оролдохо болоно. Алмалта арьбалалта хэхээр бодото түсэбүүд үйлэдбэриин коллектив, малшан бүхэндэ зохёон табигдаха, тэрэнэй дүүргэлтын хойноһоо шанга хинаалта хэгдэхэ ёһотой.

Түсэбтэ табан жэлые эрхим һайнаар түгэсхэхые, мүн ерэхэ жэлэй түсэбтэ даабаринуудай дүүргэлтые ороод байһан малай үбэлжэлгэ шиидхэхэ болоно. Энэ талаар бидэнэр хэзээ хэзээнэйхиһээ эмхи гуримтайгаар, һайнаар харюусалгатай хаһаа үнгэргэхэ ёһотойбди. Мүнөө нютагай партийна, профсоюзна организацинуудай, совхозой дирекциин бүхы хүсэл оролдолго энэ хэрэг бэелүүлгэдэ шэглүүлэгдэнхэй.

«Түрүү предприятинуудай жэшээгээр ажалша коллектив бүхэн өөһэдынгөө урда иимэ зорилго табиха ушартай: **жэл соо хоёр үдэрыень алмаһан материал, түүхэй эд болон түлишэ хэрэглэмжээр хүдэлхэ»** — гээд тон зүбөөр хэлэгдэнхэй. Энэ заабарине хүтэлбэри болгон хэрэглэхэдээ, продукциин өөрынь үнэ сэнгые хямдаруулха, тэжээл гаргашаяа нилээд бага болгохо ябадалда эхи табиха байнабди. Иигэжэ түрэл партиингаа, гүрэн түрынгөө хараа зорилгонуудые сүм бэелүүлхын тула бидэ мэргэжэлтэд, малшад улам һайнаар хүдэлжэ, оронойнгоо Эдеэ хоолой программые дүүргэхын хойноһоо оролдохо болонобди.

...дээрэ СССР-эй Экономи... ба социальна хүг... 1985 оной гүрэнэй ..., мүн СССР-эй Гүрэ...бюджедэй проектнүүд ...зүбшэн хэлсэгдээ. Ар...дэхи табан жэлэй тү... жэлэй түсэб үйлэд... хурдан түргэнөөр хүг..., тэрэниие техническэ ...ь хангалгые һайжа..., продукциин шанарые ...олохоор дээшэлүүлхэ, ...нөөсэнүүдые гүйсэд хэ..., арадай ажахын бү...барийнуудай хүдэлмэ...бүри ехэ эмхидхэл хан...алаар шэглүүлэгдэнхэй ...СССР-эй Министрнүү...Соведэй Түрүүлэгшэ Н. А. ...овэй хэһэн элидхэл соо, ...элэгдэһэн үгэнүүд до...мдэглэгдээ.

...ССС-эй ЦК-гай Генераль... секретарь нүхэр К. У. ...нкын энэ заседани дээ...лэһэн үгэ дотор КПСС-... XVI съездын шиидхэбэ...ые дүүргэхэ тушаа пар...ябуулдаг эмхидхэлэй ба ...ическэ хүдэлмэридэ гүн ...ы шэнжэлэл хэгдэһэн, ...жэ Константин Устинович үгэ хэлэхэдээ онсолон тэмдэглээ.

Энэ аргагүй зүб асуудал бидэнэрэй урда табигдаба. Би эрдэмтэ-зоотехник хүн хадаа гансал мал ажал дээрэ тогтохо хүсэлэнтэйб. Хэрбээ малшан бүхэн, мэргэжэлтэн бүхэн даалгагдаһан ажалдаа эзэн ёһоор хандаад, бүхы юумэеэ арьбалжа, алмажа гаргашалаа һаань, хэды шэнээн нэмэлтэ хэрэглэмжэ бии болохо байгаа гээшэб?! Илангаяа үбһэ тэжээлээ зүбөөр гаргашалбал, нилээд ехэ алмалта хэгдэхэ һэн. Теэд манай совхоздо энэ талаар нилээд гээгдэлтэй. Зоотехническэ заабариин ёһоор табигдаһан рационоор үбһэ тэжээлээ, талха тарягаа наринаар гаргашалһанай ашаар лэ мал ажалай продуктнуудые үйлэдбэрилхэ, гүрэндэ худалдаха жэлэй түсэбүүд заатагүй дүүргэгдэхэ гэжэ түрүү коллективүүдэй дүй дүршэл дээрэһээ эли тодоор харагдана. Ушар иимэһээ ажахымнай малшад, зооветеринарна мэргэжэлтэд...

В. ВАСИЛЬЕВ,
Зэдын районой Борьёогой совхозой ахамад зоотехник-селекционер.

ХҮН БҮХЭНЭЙ ХУБИТА ЕХЭ

Үйлэдбэриин бүхы хүсэ, арга боломжые зүбөөр хэрэглэхэ, мүн ажалай бүтээсые улам дээшэлүүлхэ тухай нүхэр К. У. Черненкын үгэ дотор онсо анхаралай хандуулагдаһаниинь ажалша хүн бүхэндэ һайн ойлгосотой.

Хэнэйшье мэдэһээр хүнүүдэй өөр өөрынгөө ажал дээрэ хүсэл оролдолгоёо, мэргэжэл шадабаряа гүйсэд зорюулжа, хамаг юумэндээ гамтай наринаар хандажа хүдэлөөл һаань, бүхы түсэбтэ даабаринууднай амжалтатайгаар дүүргэгдэхэ байна ха юм. Энээнһээ Эхэ оронноймнай хүсэ шадал улам бэхижэхэ, арад зоной ажабайдал бүри баян дэлгэр болохо бшуу. Бүхы ажалые эрид һайжаруулха арга боломжошье хаа хаанагүй бии.

Энээниие өөрынгөө ажахын дүй дүршэлһөө үндэһэлэн хэлэнэб. Урдань мал шахалгын манай «Никольский» совхоз гээгдэнги ажахынуудай нэгэн байһан юм. Имагтал ажалай эмхидхэлые зүбөөр табижа, үйлэдбэридөө түрүү онол аргануудые нэбтэрүүлэн, бүхы юумэндэ гамтайгаар хандадаг болоод, илангаяа экономическа хүдэлмэриие гуримшуулжа шадаһанай ашаар совхозойхид һүүлэй жэлнүүдтэ һайн үрэ дүнгүүдые түйлана. Эдэ жэлнүүдтэ совхоздо малшадай ажалай бүтээсэ эрид дээшэлээ, хүдэлмэриин түлөөһэншье хараа байса ургаа. Тиигэжэ мүнөө манай ажахы республика доторoo эгээл гаргаша багатайгаар үхэрэй мяха абадаг болонхой. Байгша оной арбан һарада гол һалбариһаамнай 500 мянга гаран түхэригэй сэбэр ашаг олзо оруулагдаа.

Би ажахыдаа арбаад жэлдэ мал шаханаб. Һүүлэй 4—5 жэлдэ манай звено үхэр бүхэнэйнгөө шэгнүүрые сүүдхэдэ дунда зэргээр 950—1000 граммаар нэмээдэг болонхой. Мантай сугтаа ажалша бэрхэ малшад Н. А. Сафронова, А. Ф. Будникова гэгшэд хүдэлдэг юм. Бидэ гурбан хүн 300 гаран үхэр шаханабди. Харин урдань эды толгой үхэрые табан хүн харууһалдаг байгаа.

Ажалдаа һайн үрэ дүнгүүдые түйлаха, гаргаша багатайгаар ехэ продукци абаха гээшэ гол түлэб хүн бүхэнэй өөрынь лэ оролдолгоһоо дулдыдадаг гэжэ һананаб. Үбһэ тэжээлэй грамм, килограмм бүхэниие зүбөөр хубаарилжа, заахашье урилтэ хоролтодо оруулангүй малда эдюулхэдэл ашаг үрэ гараха байна. Хүдэлмэриин журам наринаар сахиха, хоорондоо эршэмтэйгээр мүрысэн ажаллаха гээшэ ехэхэн удха шанартай ааб даа.

В. ВАСИЛЬЕВА,
Улаан-Үдын районой «Никольский» совхозой ахалагша малшан-оператор.

ГРУЗИИН ТУГ ДЭЭРЭ— ЛЕНИНЭЙ ОРДЕН

ТБИЛИСИ. (ТАСС). Ажахын ба соёлой байгуулалтада Грузиин ССР-эй ажалшадай ехэ амжалтануудые түйлаһантай, Россиин болон Грузиин хоорондо хани барисаата Георгиевско договорой баталагдаһаар 200 жэлэй ойн гүйсэһэнтэй дашарамдуулан, республика Ленинэй орденоор шагнагдаа. Эхэ ороной үндэр дээдын шагнал барюулалгада зорюулагдажа, Грузиин Компартиин ЦК-гай ба Грузиин ССР-эй Верховно Соведэй хамтын суглаан республикын ниислэл хотодо болобо.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. А. Тихоновые баярай суглаанда хабаадагшад удаан үргэлжэлһэн альга ташалгаар угтаһан байна. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, Грузиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Э. А. Шеварднадзе, Грузиин ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ П. Г. Гилашвили, Грузиин ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Д. Л. Картвелишвили, Грузиин Компартиин ЦК-гай бюрогой гэшүүд, гэшүүндэ кандидадууд, Улаан тугта Закавказиин сэрэгэй ба Улаан тугта Закавказиин хилын харуулай округой хүтэлбэрилэгшэд, үйлэдбэриин түрүүшүүл, элитэ мэдээжэ эрдэмтэд, соёлой ажал ябуулагшад тэрээнтэй хамта президиумдэ һууба.

Нүхэр **Э. А. Шеварднадзе** баярай суглаае нээгээ.

Нүхэр К. У. Черненко түрүүтэй КПСС-эй ЦК-гай Политбюроһоо бүридэһэн баярай суглаанай хүндэтэ президиумые ехэ дэбжэлтэтэйгээр һунгабад.

Сугларагшадта хани халуунаар угтагдажа, нүхэр **Н. А. Тихонов** «Арадуудай ленинскэ хани барисаанай илан мандалга» гэһэн үгэ баярай суглаан дээрэ хэлэбэ.

Эхэ ороной үндэр дээдын хайра шагнал социально-экономическа ба соёлой байгуулалтада Совет Грузиин түйлаһан амжалтые, революционно, дайшалхы ба ажалай баатаршалгануудаараа, элитэ ехэ амжалта түйлалтануудаараа манай агуу Эхэ ороной бүхы аха дүү арадуудай гүнзэгы сэдьхэлэй нэрэ хүндэдэ хүртэһэн тэрэнэй гайхамшагта арадай шэн габьяата, зохёон байгуулхы ажалые нэрэтэй солотойгоор ёһолон һүлдэлнэ гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

Энэ үндэр дээдын шагналаар партиин Центральна Комитедэй, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ба Совет правительствын үмэнэһөө Грузиин коммунистнуудые, бүхы ажалшадые үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалба.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Константин Устинович Черненко хани халуун амаршалгануудые, һайн һайхан хүсэлэнгүүдые таанадта дамжуулһан байна.

Совет Грузиин ажалшадай гайхамшагта амжалтануудаараа Эхэ ороноо үшөө дахин баясуулха, партиин XXVI съездын шиидхэбэринүүдые дүүргэлгэдэ, манай орон дотор хүгжэлтэ түгэс социализмые нарижуулан һайжаруулха зорилгонуудые бэелүүлгэдэ горитой хубитаяа оруулха байһаниинь дамжаггүй.

Георгиевско договорые баталалга эрхэ сүлөөдэ дуратай, эрэлхэг зоригтой грузин арадай түүхэдэ түрүү үзэлтэй асари ехэ үйлэ хэрэг болоһон, үндэһөөрнь үгы хэлгэһээ тэдэниие аршалан абарһан национальна һэргэн хүгжэлтэдэ, экономикынь һалбаран бадаралгада айхабтар ехэ нүлөө үзүүлһэн байгаа. Тэрэ грузин болон ород арадуудай хоорондохи политическэ, экономическа ба соёлой холбоо барисаае, хани барисаатайгаар, харилсаа холбоотойгоор ажаһууха гэһэн тэдэнэй хүсэл эрмэлзэлые батадхаа һэн. Энээгээрээ Георгиевско договор түүхэтэ удха шанартай юм.

Түрүүшын үдэрһөө хойшо грузин арадай национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөн ород арадай революционно тэмсэлтэй ниилэн нэгэдэһэн байгаа. Ленин түрүүтэй большевистскэ партиин хүтэлбэри доро, Закавказиин ба бүхы Россиин революционно олонниитэтэй хамта Грузиин ажалшад хаанта засагта эсэргүүсэн бодожо, ажалша арадай зол жаргалай ба һалбаран хүгжэхын түлөө шэн габьяатайгаар тэмсэ һэн. Грузиин революционернүүд, большевигүүд-ленинецүүд, хүдэлмэришэн анги Россиин баатар габьяата пролетариадтай хамта ээм ээмэ ниилүүлэн, хаанта засагта, буржуазида эсэргүүгээр тэмсэһэн байгаа.

1921 оной февралиин 25-да Тбилисидэ намилзуулагдаһан улаан туг социалис байгуулалтын эхин тухай соносхоо бэлэй. Социалис байгуулалтын түрүүшын жэлнүүдһээ эхилжэ, Грузиин ССР-эй ажалшад, аха дүү бусад республиканууд адли, үйлэдбэриин хүсэнүүдые хурдан түргэнөөр хүгжөөхын түлөө, индустрижүүлгын, коллективизацилгын ба соёлой хубисхалай түлөө шэн габьяатайгаар тэмсээ һэн.

Аха дүү совет арадуудай, нэн түрүүн агуу ород арадай интернациональна туһаламжаар Грузиин ажалшад республикынгаа ажабайдалые үндэһөөрнь хубилгаһан байгаа.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу дайнай жэлнүүдтэ Совет Грузиин хүбүүд, басагад Эхэ орондоо хизааргүй үнэн сэхэ, дуратай байһанаа харуулжа, дайшалхы ба ажалай түйлай ехэ баатаршалга гаргаһан, шэн габьяа харуулһан юм.

Дайнай һүүлэй жэлнүүдтэ Совет Грузиин экономикодо индустриин шэнэ һалбаринууд —хара ба үнгэтэ металлурги, химическэ, радиотехническэ, электротехническэ, электронно промышленность хурдан түргэнөөр хүгжөөгдэһэн байна гэжэ Н. А. Тихонов тэмдэглээ.

Мүнөөнэй социалис хүдөө ажахы хурдан түргэнөөр хүгжэжэ, республика сай, цитрусовэ ургамалнуудые, виноград тарижа ургуулха талаар орон доторoo дээгүүр һуури эзэлдэг юм. Тэрэнэй эрдэмтэдэй, литература ба искусствын ажал ябуулагшадай гайхамшагта түйлалтанууд, уран һайханай зохёол бүтээлнүүд Совет Грузиин ажалшан арадай оюун ухаан бодолой һалбаран хүгжэһые элирхэйлэн гэршэлнэ.

Мүнөө республикын ажалшад арбан нэгэдэхи табан жэлэй дүрбэдэхи жэлэй ба бүхы табан жэлэй даабаринуудые амжалтатайгаар дүүргэхын түлөө шэн габьяатайгаар хүдэлжэ байна.

Манай партии, совет арад партиин XXVII съездэдэ бэлэдхэлэй шатада оронхой. КПСС-эй Программын шэнэ редакцилга дээрэ, партиин Уставта оруулагдаха хубилалтанууд дээрэ эдэбхитэйгээр хүдэлжэ байна. Ороной Экономическа ба социальна хүгжэлтын 1986—1990 онуудай ба саашанхи үеын гол шэглэлнүүдэй проект табигдажа байнхай.

Саашадаа Н. А. Тихонов мүнөө үеын уласхоорондын байдалай асуудалнуудта дэлгэрэнгыгээр тогтожо хэлэбэ.

* * *

Нүхэр Н. А. Тихоновэй хэлэһэн үгэ ехэ анхаралтайгаар шагнагдажа, нэгэнтэ бэшэ альга ташалгаар угтагдаа.

Грузиин ССР-ые Ленинэй орденоор шагнаха тухай СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указые нүхэр Н. А. Тихонов соносхон уншаад, сугларагшадай удаан үргэлжэлһэн альга ташалга доро республикын тугта орден зүүлгэбэ.

Удаань нүхэр **Э. А. Шеварднадзе** дэлгэрэнгы үгэ хэлэхэдээ, экономикын элдэб һалбаринуудаар, эрдэм, соёлой талаар республикынгаа түйлаһан амжалтанууд тухайда дэлгэрэнгыгээр тогтоһон байха юм.

Грузин арадай түйлаһан амжалтануудые үндэрөөр сэгнэһэнэйнь түлөө, республикын һалбаран хүгжэлгэдэ ленинскэ ёһоор анхарал оролдолго хандуулһанайнь түлөө баярай суглаан дээрэ үгэ хэлэгшэд КПСС-эй Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ гүнзэгы сэдьхэлһээ халуун баяр баясхалан хүргэбэ.

Нүхэр Н. А. Тихоновтэ Тбилиси хотын хүндэтэ эрхэтэн гэһэн нэрэ зэргэ олгохо тухай шиидхэбэри сугларагшадай альга ташалга доро суглаан дээрэ уншагдаа.

КПСС-эй Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ, нүхэр К. У. Черненкэдэ эльгээгдэхэ амаршалгын бэшэгые баярай суглаанда хабаадагшад ехэ дэбжэлтэтэйгээр абаба.

Республикын залуушуулай түлөөлэгшэд баярай суглаанда хабаадагшадые амаршалһан байна.

БАЯЛИГАЙ ЭШЭ ҮНДЭҺЭН

...най үедэ имагтал алмалта арьбалалта үйлэдбэриин ...ые хангаха тон шухала эшэ үндэһэн боложо байнхай», ... КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой заседани дээрэ үгэ ..., нүхэр К. У. Черненко онсолон тэмдэглээ һэн. Ма... коллективэй түйлалтанууд энэ бодолыень батадхаха бай-...

...най колхоз район доторoo эгээ түрүүлэн газар тарияа... гектар бүриһөө абтадаг олзо доходые жэлэй дунда ... 1000 түхэригтэ хүргэһэн юм. Мүнөө энэ дүн 2,5 ... үлүүлэгдэнхэй. Уялгануудай нүгөөдэ шухала хубинь ...гдээ. Продукциин өөрынь үнэ сэн 3 процент доошо...гдаа.

...рта, уһанда, бусад материальна нөөсэнүүдые бодом...гоор, эзэн ёһоор хандаһанай ашаар энэ түйлагдана. ... болгон, минеральна үтэгжүүлгэнүүдые абаад үзэе. ...жэлһээ жэлдэ тэрэниие улам ехээр абанабди. Гэбэ...энэмнай хабагүй байха эрхэ бидэндэ олгоно бэшэ. ...гдаһан ургаса абахын тула хэрэгтэй хэмжээнэй ... бодосууд газарта оруулагдадаг. Агрохимигүүд поли... хүрьһэнэй бүридэлые үе-үе болоод шэнжэлдэг, ... нормо тодорхойлдог юм. Газар уһалалгада ...гдаһан нормо баһал наринаар сахигдадаг.

... бодомжотой алмалта арьбалалтын ашаар горитой ... түйлагдадаг байна. Мүнөө жэлдэ гектар бүриһөө ... зэргээр 120 гаран центнер тэжээлэй единицэ абажа ...бди. Энэмнай газар тариалангай 100 гектар бүхэндэ ...шахуу центнер һү, 300 центнер мяха үйлэдбэрилхэ ... олгохо юм. Түсэбтэ табан жэлые нэрэтэй түрэтэйгөөр ...ын тула бүхы юумэ хэхэбди.

В. ЧЕРФАС,
...скэ областиин Нижнегорско районой Крупскаягай ...колхозой түрүүлэгшэ, Социалис Ажалай Герой.

ТҮРҮҮ ЗЭРГЭДЭ ДАБШАҺААР

«Түсэбтэ табан жэлые эрхим һайнаар түгэсхэхэ, экономикын эршэ түгэс хүгжэлтые хурдадхаха» тухай нүхэр К. У. Черненкын КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой ээлжээтэ заседани дээрэ хэлэһэн үгэ соо түмэр замай транспорт тушаа онсо заагданхай. «Түмэр замай транспортын хэды ехэ бэрхэшээл түбэгүүдые ушаруулдаг байһыень бидэ бултадаа һайн һананабди. Мүнөө тэрэнэй хүдэлмэри һайжаруулагдажа байна, ушар иимэһээ энэ һалбариин ажал хэрэгүүд саашадаашье амжалтатайгаар ябуулагдаха аабза гээд найдажа болоно»,— гэһэн мүрнүүд бии.

Эндэһээ һабагша татан һанамжаа элирхэйлхэдээ, түмэр замай Мысовойн дистанциин коллектив урдаһаа найнгаа амжалтануудые арьбадхан хүдэлжэ байнхай гэжэ тэмдэглэхээр байна. Жэшээлхэдэ, байгша оной эхинһээ эдэнэр зам заһабарилха түсэбөө 100 процент, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ түсэбөө 102,8 процент дүүргэжэ амжаа юм. Түмэр замаар шэрэгдэдэг ашаанай өөрынь үнэ сэн 0,5 процентээр хямдаруулагдаха ёһотой һаа, 0,8 процентдэ хүргэгдөө.

Түмэр харгын хэр зэргээр заһабарилагдаһые хэмжэн шалгадаг тусхай машина һайн шанартай заһабариин хэгдэһые, онсолбол 16 балл һүүлэй дүнгүүдээр харуулаа һэн.

Эндэхи хүдэлмэришэдэй һуудал байдалые һайжаруулгада саг үргэлжын анхарал хандуулагдадаг. Жэшээлхэдэ, һүүлэй гурбан жэлэй туршада линейнэ станцинуудай дэргэдэ хоёр квартиратай 7 гэр, Мысовая станци шадар 8 квартиратай хирпиисээр баригдаһан гэр бодхоогдоо. Тиихэдэ Танхой, Клюевка станцинуудта байрын хэдэн гэрнүүд ашаглалгада һаяар тушаагдахань.

Һүүлэй хэдэн жэлэй туршада энэ коллектив Зүүн Сибириин түмэр замай Улаан-Үдын отделениин дистанцинуудай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ нэгэнтэ бэшэ түрүүлнэ. Ажалай ба үйлэдбэриин журам шангадхаха талаар хэмжээнүүдэй саг үргэлжэ абтажа байһанай, һурган хүмүүжүүлэгшэдэй соведэй хүдэлмэреэ эдэбхижүүлһэнэй аша үрэ элеэр харагдана. Бригадирнууд С. В. Гончаров, М. С. Соболев, Н. Ф. Козулин гэгшэд эрхим һурган хүмүүжүүлэгшэд гэжэ тодоронхой.

Түмэр замай подразделенинүүдэй дунда Д. Ф. Козулинай, В. М. Крюковэй хүтэлбэрилдэг 1-дэхи, 5-дахи околотогуулай, А. И. Качалков, М. С. Соболев, В. С. Таракановский гэгшэдэй ударидадаг бригаданууд шалгардаг юм. Монтёрнууд В. И. Макарова, Л. И. Михайлова, М. В. Картанов, М. Н. Константинова гэгшэд түрүүшүүлэй зэргэдэ дабшана. Социалис мүрысөө дэлгэрүүлхэдээ энэ коллективтэ ниитэ-политическэ, хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин нүлөөе дээшэлүүлхэ талаар горитой оролдолго гаргагдадагынь һайшаалтай.

В. ЦИБИН,
хүдөө бэшэгшэ.

УЗЭЛ СУРТАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИ

АЖАЛАЙ ЖУРАМДА —ПАРТИЙНА АНХАРАЛ

Коммунис партимнай ажалай, технологическа болон түсэбэй финансова журам һайжаруулха талаар горитой ехэ хүдэлмэри ябуулжа байнхай.

КПСС-эй ЦК-гай ноябрийн (1982 он), июниин (1983 он) Пленумүүд үйлэдбэри дээрэ социалис журамые хазагайруулха ябадалтай эрид шууд тэмсэхэ хэрэгтэй гэжэ заагаа һэн. Нүхэр К. У. Черненкын үгэнүүд соо энэ шухала асуудалда саг үргэлжэ ехэ анхарал хандуулагдадаг.

Манай КПСС-эй Баунтын райком, партийна эхин организацинууд ажалша коллективүүдтэ үйлэдбэри дээрэ ажалай журам бэхижүүлхэ талаар, тэрэниие эмхидхэхэ хэрэгээр нилээд ехэ хүдэлмэри ябуулжа, таарамжатай хэмжээнүүдые баталаад, бэелүүлжэ байнхай. Ажалай журам бэхижүүлхэ хүдэлмэриин эмхидхэл тухай асуудалнууд КПСС-эй райкомой пленум дээрэ, партийна болон хүдэлмэришэдэй суглаануудта, олон тоото ажалша коллективүүд дотор зүбшэн хэлсэгдэдэг. Коллектив бүхэндэ энэ шухала асуудалаар комплексно түсэб табигданхай. Тэрээн соонь нүхэдэй сүүдэй, һайн дуранай арадай дружинануудай, һэргылгын соведүүдэй, хуули гурим сахидаг органуудай хүдэлмэриие эдэбхижүүлхэ хэмжээнүүд хараалагданхай.

Мүн «Ажалай социалис журам бэхижүүлхэ талаар хүдэлмэриие шангадхаха тухай» КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй тогтоолдо ба Ажалша коллективүүд тухай Хуулида үндэһэлэн, ойлгуулламжын, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри предприяти болон эмхи зургаануудай, колхоз болон совхозуудай хүдэлмэрилэгшэдэй, алба хаагшадай дунда ябуулагдажа байнхай.

КПСС-эй райкомой бюро журамай ниитэ үдэр һарын хоёрдохи среда бүхэндэ үнгэргэжэ байхаар тогтоогоо һэн. Гадна район соо ажалшадай дунда үзэл сурталай хүдэлмэри ябуулха ниитэ полит-үдэр, лекторэй үдэр, үзэл сурталай асуудалаар болодог планёрконууд мүн лэ түсхай үдэрнүүдтэ үнгэргэгдэдэг юм.

Ажалай журам бэхижүүлхэ талаар БАМ-ай барилгашадай ажалай эрхим жэшээ олондо мэдээжэ болонхой. Манай районой Таксимо болон Витим дээрэхи түмэр замай барилгашад, социалис мүрысөөндэ онсо шалгаржа, эршэ хүсэеэ элсүүлэн, сагһаа урид «алтан» залгалаа табяа ха юм.

Районой партийна организацинууд ажалай журамай байдалые шэнжэлэн харадаг байна. Коммунистнуудай, хүтэлбэрилэгшэдэй үүргые энэ талаар дээшэлүүлхэ шухала зорилгонууд табигдана. Имагтал тэдэнэр ажалша коллективүүдтэ эмхидхэлэй, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулна ха юм. Гэхын хажуугаар хүдэлмэришэдэй һанамжа, дурадхалнуудые хараадаа абажа, ажалай эмхидхэлые һайжаруулһан, бүтээсыень дээшэлүүлхэ, үйлэдбэриин нөөсэнүүдые элирүүлжэ, арбан нэгэдэхи табан жэлэй түсэбтэ даабаринуудые амжалтатайгаар дүүргэхэ гэжэ районой предприяти, организаци, совхоз бүхэн оролдожо байнхай.

Һүүлэй хоёр-гурбан жэлэй туршада хамтын подрядай гуримаар хүдэлмэриеэ эмхидхэлгэ районой олохон предприятинуудта һайшаан дэмжэгдэнэ. Жэшээлхэдэ, энэ гурим геологическа партинуудта урагшатайгаар хэрэглэгдэнэ. Северный поселогто һуурижаһан геологическа партида, мүн Багдаринай экспедицидэ хамтын подряд хэрэглэһэнэй ашаар газар үрэмдэлгөөр ажалайнь бүтээсэ 1,5 дахин ехэ болоо. Эндэ ажалай журам, хазагайруулха ябадал эли бодо үсөөрөө. Мүн Мухалын партиин газарай баялиг бэдэрэгшэд үнгэрһэн, 1983 ондо түсэбһөө гадуур 1800 метр үрэмдэлгэ хэжэ, ажалайнгаа бүтээсые 12 процентээр ехэ болгоо, 6,5 мянган түхэригэй материалнуудые алмаһан байна.

Мүнөө жэлдэ районой предприятинуудта хүдэлмэриин сагые хиидэ гээлгэ доошолжо байнхай. Жэшээлхэдэ, хүн зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын комбинадта, Ципиканай приискдэ болон геологическа 130-дахи партида хүдэлмэришэдэй дунда хүмүүжүүлгын, ойлгууламжын хүдэлмэриие комплексно гуримаар ябуулһанай ашаар үйлэдбэриин ашаг үрэ дээшэлээ.

Ажалай журам бэхижүүлхэ хэрэгтэ ханын газетын, харуулан ойлгуулха агитациин үүргэ ехэ. 670-дахи, 694-дэхи СМП-нүүдтэ, 136-дахи оньһожоруулагдамал колоннодо фотогазетэнүүд гаргагдана. Ципиканай партида, Багдаринай экспедицидэ «Алтан урасхал», «Газарай баялигые бэдэрэгшэ» гэһэн ханын газетэнүүдэй хажууда шог ёгто «Сахилгаан», «Халаахай» хуудаһанууд хүнүүдэй һонирхол татадаг.

Гэхэтэй хамта ажалай журам бэхижүүлгэдэ бии байһан зарим тэды амжалтануудай хажуугаар районой предприятинуудта, эмхи зургаануудта, совхозуудта, заһабарилга-барилгын участогто олон тоото дутуу дунданууд ушарна. Хүдэлмэриин сагые хиидэ гээлгэ, миин байлга, ажалһаа һамшаха ябадалнууд үзэгдэһөөр. Мүн коллектив доторой гурим сахигданагүй. Эдэ асуудалнуудые партийна организацинууд, ажахын хүтэлбэрилэгшэд үшөөл шэнжэлэн хаража, зохистой хэмжээнүүдые дары абаха зэргэтэй. Ажалай журам эбдэгшэдтэй, архиншадтай, ажабайдалда зохихогүй ааша гаргадаг хүнүүдтэй хуули гурим сахидаг органууд, сельсоведүүд үшөөл бага хүдэлмэри ябуулна. Олон газарта журамай үдэрнүүд үнгэргэгдэнэгүй.

Эдэ бүгэдэ дутуу дундануудые усадхалга, ажалай журам бэхижүүлгэ партийна организацинуудай, хүтэлбэрилэгшэдэй, ниитын эмхинүүдэй шухала зорилго болоно.

Тиигэжэ арбан нэгэдэхи табан жэлэй түсэбтэ даабаринуудые болзорһоо урид дүүргэхэ арга боломжонуудые улам үргэдхэхэ хэрэгтэй.

В. ЧУНАВЛЕВ.
КПСС-эй Баунтын райкомой пропаганда болон агитациин таһагые даагша.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

ТООСООН БА ҺУНГАЛТА

ШЭНЭ ЭРИЛТЭДЭ ХАРЮУСАМААР

Хүдөө ажахые үйлэдбэриин техническэ талаар хангалгын гүрэнэй комитет хадаа республикын хүдөө ажахые саашаданьхүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэхэ, үргэн нүлөө үзүүлхэ уялгатай гээшэ. Комитедэй партийна организациин тоосоото суглаанда хабаадалсаа һэм. Эгээл эндэ комитедэй партийна организациин, тэрэнэй бюрогой ба аппарадай бүхы ажал ябуулга, коллективэй дунда эрхилэгдэдэг хүмүүжүүлгын хүдэлмэри гүнзэгыгөөр шэнжэлэгдэхэ, зэхихо сэгнэлтэ үгтэхэ, бэзэ гэжэ һанаһан байгааб. Энэ штабай, тэндэ байгуулагдаһан управленинүүдэй, таһагуудай хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдэй бэлиг шадабариһаа, хүдэлмэриһөө хүдөө ажахын үйлэдбэриин хүгжэлтэ, ашаг үрын дээшэлэлгэ ехээр дулдыдаха байна бшуу. Үшөө тиихэдэ агропромышленна комплексын байгуулагдаһанай һүүлээр Госкомсельхозтехникын районно отделенинүүд РАПО-гой соведтэ ородог болоо һэмнай.

Иимэ үедэ Госкомсельхозтехникын харюусалга бүри дээшэлхэ зэргэтэй гэжэ һанагдана. Гэхэтэй хамта суглаан дээрэ тоосоото элидхэл хэһэн М. Н. Будаева үйлэдбэриин үрэ дүнгүүд тушаа гол анхаралаа хандуулаа. Тэрэнэй мэдээсэһээр болоходо, Госкомсельхозтехникын һайн хэрэгүүдэй, дутаг-далнуудай бии байһаниинь ойлгогдоно. Түнхэнэй, Зэдын районно нэгэдэлнүүд үнгэрһэн юһэн һарын түсэб дүүргэжэ шадаагүй. Ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ даабари дүүргэлтэ Яруунын, Могойтын, Хоридын, Баунтын заһабарилгын предприятинуудта хангалтагүй.

Республикын колхоз болон совхозуудай тракторнууд, орооһоной комбайнууд, автомобильнууд даншье һаа үсөөнөөр заһабарилагдана. Тэрэ мүртөө, жэшээнь, «Бурятавторемонт» нэгэдэлэй заводуудай, Тарбагатайн мастерскойн заһабарилһан техникын шанар муу байдаг. Харин тиихэдэ, энэ хэрэгые шиидхэдэг коммунистнууд нүхэд Бардамов, Раднаев ба Трухан асарагдаһан техникые саг соонь заһабарилхын, хүдэлмэриин шанарыень эрид дээшэлүүлхын тула зохихо хэмжээ абадаггүй байна.

Материально-техническэ баазые бэхижүүлхэ хүдэлмэри шүүмжэлэгдээ. Ушарынь хадаа энэ ехэ харюусалгатай уялга дүүргэдэг һалбари. Имагтал ажалай эмхидхэлэй һулаһаа боложо, запчастьнуудые асарһан вагонууд удаан саг соо «амардаг», үгышье һаа буулгагдажа, складууд соо оруулагдаһан запчастьнуудые яаралгүйгөөр гуримшуулан эмхидхэнэ. Тэрээнһээ уламжалан, республикын колхоз болон совхозуудта, өөһэдынгөө заһабарилгын предприятинуудта запчастьнуудые зөөлгые кобшоруулна. Запчастьнуудай управлениин хүтэлбэрилэгшэд коммунистнууд нүхэд Климов, Вахрушев, Цыренов гэгшэд хүдэлмэреэ һайжаруулхые ехэ оролдодоггүй байһан туладаа шүүмжэлэлдэ орохол ёһоороо оробо гэжэ тэмдэглэлтэй.

Үшөө нэгэ асуудал тушаа тогтонгүй гарахын аргагүй хаш. Госкомсельхозтехникын аппарадай ябуулдаг экономическа хүдэлмэри ехэ дутагдалтай. Хэмһээ үлүү 271,1 мянган түхэригэй гарзада оронхой. 51 предприятиин арбан зургааниинь гэдэргэнь татажа байна. Илангаяа Түнхэнэй, Захааминай, Улаан-Үдын районно нэгэдэлнүүдэй үрэ дүнгүүд муу. Тиихэдэ элдэбын эмхи зургаануудта, предприятинуудта, Гүрэнэй банкда, үритэһэн гээшэнь гайхалтай. Түсэблэлгэ-экономическа управлениин, түбэй бухгалтериин хүдэлмэрилэгшэд даалгагдаһан тушаалдаа харюусалгагүй хандана. Коллективүүдэй дунда экономическа хүдэлмэриин ёһотоор эмхидхэгдэхэгүй байхада иимэ дутагдал ушарна ха юм даа. Энэ управлениин ба түбэй бухгалтериин хүтэлбэрилэгшэдые һайнаар шэлэн табиха тухай дурадхагдажал байдаг. Госкомсельхозтехникын хүтэлбэрилэгшэд яахадаа энээн тушаа хэмжээ абанагүйб. Партбюрошье эндэ зэмэтэй. Эдэ хоёр гол коллективүүдтэ нэгэшье коммунист хүн хүдэлдэггүй байха юм. Энээн тухай үнинэйл бодомжолхоор болоо.

Шүүмжэлэл ба өөрыгөө шүүмжэлгэ, эндэ угаа хүндэгүй байһаниинь суглаанай ябасаһаа тодоор харагдана. Жиирэй коммунистнууд суглаан дээрэ үгэ огто хэлэдэггүй юм байна. Госкомсельхозтехникын түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо нүхэр Рипп тоосоото хугасаада оройдоо нэгэ дахин, харин тиихэдэ партбюрогой гэшүүн (түрүүлэгшын орлогшо) нүхэр Басанов бүри нэгэшье дахин үгэ абаагүй. Коммунистнууд нүхэд Балданов, Климов үгэ хэлэхэдээ, хүтэлбэрилэгшэднай шүүмжэлэлдэ дуратай гээшэ. Тэдэнэр тушаа үлүү үгэ хэлэжэрхинэ ... гэжэ бэеэ шэмхэжэ ... гэжэ мэдүүлбэ.

Тоосоото элидхэл, коммунистнуудай хэлэһэн үгэнүүдые шагнаад байхада, партбюрогой гэшүүд, комитедэй түрүүлэгшэ нүхэр Пуховской тоосоото суглаанда бэлдэжэ ... ха үедэнь секретарь ... Будаевада туһалха, хамһалха гэжэ оролдоогүй хаш гэһэн бодол түрөө һэн. ... комсельхозтехникын аппарат республикынгаа хүдөө ажахын үйлэдбэриие һайжаруулха, ... жөөлсэхын тула тоосоото ... дэ ехэл хүдэлмэри бүтээ ... юм бэзэ. Гэбэшье байдал ... хуушан гуримаараа зандаа ... хээр. Партбюро инженер ... дэй, технигүүдэй ажал ябуул... гые мүнөө үе сагай эрилтэ ... тааруулан, эмхидхэхые эрилтэ ... зэхэ байгаал даа.

В. БИРТАНОВ,
партиин ветеран.

Улаан-Үдэ хото.

МАЛ АЖАЛ — онсо тухала һалбари

ОРОЛДОЛГОҺООМНАЙ СЭХЭ ДУЛДЫДАХА

Манай газарай ехэнхи хубинь хада хабсагай, ой тайга юм. Зунаймнай бэлшээри үбэлэйхидэ, хабарайхида орходоо яһала уужам салуу. Холын һарьдаг уулын табсан хотогор гүбээнүүдһээ эхилээд, шэмэ һайнтай, үндэр ургасатай ногоогоор элбэг хүбшэ тайга соо адуу малаа бэлшээхэдэ аятай зохид даа. Тэд үхэр малаа энэ һамжаа һайхан сагта хүсэд таргалуулхын тула бэлшээриеэ оло дахин һэлгэхэ хэрэг гарадаг гээшэ. Үдэр бүхэндэ шахуу бэлшээриингээ ногооень үзэжэ адуулхада, заатагүй үһаар элбэг гол горхондо дүтэхэнэ малаа манахада ашаг үрэтэй байдаг.

Нэгэл газартаа ехэл байрагүйгөөр, ходо ябажа бэлшээһэн мал мүртэй таргалдаггүй, һайн хүшэ тамир абадаггүй. Үхэр малые зоргондонь табяал һаа, нюдэнэйнгөө хараһан тээшэ ябажал байха, бэлшээриингээ ногоое мүртэй эдиншьегүйгөөр гэшхэжэл мэдэхэ. Эдэнэй тиигэжэ байхагүйн тула юу хэхэб гэхэдэ, малаа оруулхынгаа урда тээнь газараа хэдэн хуои болгожо хубаарилха ёһотой. Ушар тиимэһээ үхэрнүүдээ адуулхадаа бэлшээһэн газарайнгаа ногооое һайса эдюулхын тула тэндээ байратайгаар байлгажа манаха хэрэгтэй. Тиигээгүйдэ, һүүлдэнь малаа адуулха газаршьегүй болошохо ха юмбибди. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь К. У. Черненко партиин ЦК-гай октябриин (1984 он) Пленум дээрэ онсолон хэлэһэн байна. «Хээрын нуга сабшалан, бэлшээри гуримшуулха гээшэ хойшолуулашагүй хэрэг болоно. Хээрын ногоо абаха энэ ехэ нөөсые тоонгүй байхын аргагүй. Бүхы нуга сабшалангай болон бэлшээриин ашаг шэмые дээшэлүүлхэ хүдэлмэриие хойшолуулангүй, бүхы хүсэ шадалаараа, үсэд нэтэрүүгээр эхилхэ хэрэгтэй» гэжэ Константин Устинович мэдүүлээ һэн. Эдэ сэсэн мэргэн үгэнүүд бидэ, малшадта сэхэ хабаатай. Бэлшээриеэ зүбөөр хэрэглэжэ, тэрэнэйнгээ ашаг үрые дээшэлүүлхэ гээшэ маанадай мүнөөдэрэй гол зорилго болоно.

Энэ талаар бүхы ажалаа шэнэ эрхэ байдалда тааруулан эмхидхэхэ шухалада тоологдоно.

Минии гэр бүлынхид эхэ эсэгэдээл адли мал дахажа ябаһан хүнүүд юм. Ушар иимэһээ бидэ хара багаһаа хойшо үхэрнүүдые адуулжа, яһала дүршэлтэй болоһон зомди. Мүнөө өөһэдөө малшад болоод байхадаа эжы, абынгаа хэлэһэн үгэнүүдые, зааһан зүбшэл заабаринуудые ходо һанажа, тэдэнээ заатагүй дүүргэхые оролдогшобди. Минии ханилжа һууһан Ольга Дашеевна нүхэрни баһал малшан угай юм. Тиимэһээ тэрэмни үхэр малда хүдэлхэ дүршэл шадабаряар баян.

Бидэ жэл бүхэндэ зунай элдин һайхан сагые зүбөөр хэрэглэхэеэ холын һарьдаг уулын бэлшээридэ малаа туужа ошоод, намар орой хүйтэрһэн хойно һөөргөө бусажа ерэдэгбди. Ямар ушар шалтагаанһаа иимэ орой болотор хээрэ байрлаха баатай болодогбибди гэхэдэ, үбэлэймнай, хабаарайминай бэлшээри нилээд үйтан, хоёр хадын хоорондо оршодог дээрэһээ шадаал һаа, тэндээ адуу малаа гүйсэд таргалуулхые, хүсэ шадал абхуулхые оролдодог гээшэбди. Иимэ үйтан газарта аяар үбэлэй долоо-найман һара соо үхэрнүүдые манахада ехэл хэсүү, хүшэр хүндэ даа. Манай бригадада жэл бүри 200—300 толгой буруу хашарагууд даалгагдажа үгтэдэг. Эдэ малые таһалангүйгөөр адуулхын түлөө нилээд хүлһэеэ гаргахаш.

Үбэлэй сагта гэр бүлөөрөө малаа харууһалдагбди, харин зундаа би гүүртэеэ дахажа, холын бэлшээридэ ошогшоб. Ольга Дашеевна үхи хүүгэдээрээ үбэлжөөндөө үлэжэ, адуу малдаа үбһэ тэжээл бэлдхэдэг заншалтай. Дугар хүбүүмнай тракторист юм. Зун бүхэндэ тэрэмни үбһэшэдэй звеное хүтэлбэрилдэг. Эдэнэр үбһэеэ сабшажа хуряаһанайнгаа һүүлээр зелёнко бэлдхэлгэдэ хабаадалсадаг. Эндэшье манай гэр бүлынхид хамһалсажа, гүүртынгээ малда элбэг хүрэхэ тэжээл нөөсэлдэг байна. Иигэжэ манай бригадынхид малай үбэлжэлгые эмхитэй һайнаар үнгэргэдэг гуримтай юм.

Намар холын бэлшээриһээ бусахадаа, гүүртынгээ малые гүрэндэ тушаадагбди. Худалдаанда ошоһон үхэрэй толгой бүриин шэгнүүрынь дунда зэргээр 300 килограмм татадаг байна. Энэ зундаа Монгол-Дабаан гэжэ газарта зуһаабди. Эндэ мал яһала таргалаа, хүшэлөө. Тэд үхэрнүүд эндэһээ туугдахадаа, шэгнүүрээ нилээд ехээр гээнэ. Урдандаа Эрхүүгэй областиин Усолье-Сибирское хотын мяханай комбинадта абаашахадамнай, мал бүхэн амидын шэгнүүрээ 30—40 килограммаар гээдэг байһан. Харин мүнөө бидэ хашарагуудаа харгыдань хэдэн хоног амаруулжа, Мондодо хүргөөд, һүүлээрнь Култук станцида туужа абаашадаг болонхойбди. Иигэжэ нэгэ бага гээлтээ хороонхойбди.

Колхоз дотор оройдоол хоёр гүүртын мал үбэлые үнгэргөөд, намарынь гүрэндэ тушаагдадаг. Мүнөө 600 гаран шахамалнууд үбэлжөөндөө буугаад байнхай.

Харин бэшэ бригаданууд намар бүри гүүртэ, фермэнүүд дээрэһээ буруу, хашарагуудые шэнээр бүридхэжэ гүүртэ болгоод, дахин адуулгаа үргэлжэлүүлдэг.

Манай ажал хэрэгүүдтэ отделениие эрхилэгшэ Аюр Лопсонович Шарастепанов ехэхэн туһаламжа үзүүлдэг, зүбшэл заабари үгэдэг. Тэрэ ажахынгаа адуу малые саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ һанал бодолоо хандуулдаг хүн юм. Нүхэр Шарастепановай хүтэлбэри доро тэжээл бэлдхэхэ хүдэлмэри үргэнөөр ябуулагдана.

М. АРЗУХАЕВ,
Ахын районой «50 лет Октября» колхозой ахалагша мал адуулагша.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: малшан М. О. Арзухаев.
Д. ДУГАРОВАЙ фото.

АДУУН ҺҮРЭГЭЭ ОЛОШОРУУЛАЯ

КПСС-эй ЦК-гай майн (1982 он) Пленумэй түүхэтэ шиидхэбэринүүдые бодото дээрэнь бэелүүлхын тула Түнхэнэй районой ажахынуудай адуушад горитойхон хүдэлжэ ябуулна. Һүүлэй жэлнүүдтэ адуун һүрэгөө улам олошоруулхаар тодорхой хэмжээнүүдые хараалжа, амжалтатайгаар бэелүүлһэн районой колхоз, совхозууд гүрэндэ тарган мяха ехээр тушаадаг болоо. Манай корреспондент дурсагдагша районой хүдөө ажахын управлениин ахалагша зоотехник В. Д. Зарбаевта хэдэн асуудалтайгаар ушаржа, хадаа адуу үсхэбэрилжэ, ашаг шэмыень эрид дээшэлүүлхэ талаар саашадаа ямар хүдэлмэриин ябуулагдаха хараалагдаһан тухай хөөрэхыень гуйһан байгаа.

Мүнөө тэрэнэй харюу доро толилогдобо.

АШАГТАЙ ҺАЛБАРИҺАА АРСАЛТАГҮЙ

70-дахи он хүрэтэр адуу үсхэбэрилхэ һалбарида онсо анхарал хандуулагдадаггүй байгаа. Анханда яһала олон байһан адуугаа жэл бүхэндэ хайра гамгүйгөөр хороожо, гансал унаагай моритой байхаар багахан һүрэг адуун үлөөгдөө һэн. Тэрэ үеэр адуугаа үндэһөөрнь усадхангүй, олошоруулха тухай дурадхал оруулагшадшье бии байгаа. Тэд эдэнэй һанамжа, дурадхалнуудта анхарха хүн байгаагүй хамһаа даа. Олон жэжэ һалбариһаа арсаха, гол һалбаринуудаа түсхай шэглэлтэйгээр томодхохо гэһэн хүдэлөөнэй үедэ диилэнхи ажахынууднай тахяануудайнгаа, гахайнуудайнгаа, халтар хара үнэгэнүүдэйнгээ фермэнүүдые үндэһөөрнь усадхахадаа адуу үсхэбэрилхэ һалбаридаа горитойхон хохидол ушаруулаа һэн. Тэрэ сагта колхоз, совхозуудта адуунай фермэ гэхээр түсхай хорёо, байра байгаагүй. Тэжээлээршье хангагдадаггүй байһан юм. Түхэреэн жэлэй туршада һэтэ бэлшэжэ гарадаг байһандаа үндэһөөрөө усадхагдангүй үлэжэ болоо.

Тэрэ гэһээр нилээд саг үнгэрөө. Холын бодомжогүйгөөр хэгдэһэн хүдэлмэриин хойшолон мүнөө усадхагдажа байна. Һүүлэй жэлнүүдтэ манай районой ажахынууд адуун һүрэгөө олошоруулжа, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ талаар горитойхон хүдэлмэри ябуулна. Тодорхойлбол, жэл бүхэндэ адуунай тарган мяхан гүрэндэ ехээр тушаагдажа, энэ һалбариһаа абтадаг олзо горитойгоор дээшэлжэ байна.

Арбан нэгэдэхи табан жэлэй эхинһээ хойшо районоймнай ажахынуудта адуунай тоо 217 толгойгоор олошороо. Тиихэдэ гүүнүүдэй тоо 924 байһанаа мүнөө 1138-да хүргэгдэнхэй. Саашадаа энэ һалбарияа улам хүгжөөжэ, ашаг шэмыень эрид дээшэлүүлхын тула район дотор тодорхой түсэб табигданхай. Энэ табан жэлэй эсэстэ районой ажахынууд адуунай тоо толгойе бүхыдөө 4700-да хүргэхэ даабаритай. Тиихэдэ энэ хугасаа соо гүүнүүдэй тоо толгой 1300-да хүрэхэ юм.

Табан жэлэй түсэбэй ёһоор районой колхоз, совхозууд 3480 унага абажа түлжүүлхэ даабаритай. Жэшээлбэл, энэ жэлдэ 730 унага абабал, 1985 ондо бүхыдөө 830 унаган тэнжээгдэхээр хараалагдана.

Һүүлэй жэлнүүдэй дүнгүүдые согсолон зэргэсүүлхэдэ, адуунай, гүүнүүдэй тоо толгой тон удаанаар олошоруулагдана. Жэшээлбэл, 1982 ондо манай район адуун һүрэгэй тоо толгойе олошоруулха түсэбөө 96,1 процент дүүргэбэл, 1983 ондо 94,2 процентдэ хүргэһэн байна. Тиихэдэ энэ табан жэлэй эхинһээ хойшо үнгэрһэн жэлнүүдтэ 100 гүүн бүхэндэ дунда зэргээр 76 унаган абтажа түлжүүлэгдээ.

Арбан нэгэдэхи табан жэлэй туршада районой ажахынууд гүрэндэ бүхыдөө 5 мянган центнер адуунай мяха худалдаха түсэбтэй. Тиин үнгэрһэн гурбан жэлэй хугасаа соо 2994 центнер мяха тушаажа, түсэбөө 694 центнерээр үлүүлээд байна. Байгша ондо манай район бэлдхэлэй пунктда 1100 центнер мяха тушааха даабаритай байбал, ерэхэ жэлдэ 1600 центнер адуунай тарган мяха худалдахаар хараална. Тобшолбол, жэл бүхэндэ адуунай мяха ехээр үйлэдбэрилхэ болонобди. Хараалһан энэ зорилгоёо сум бэелүүлхын тула нэн түрүүн һүрэгөө олошоруулхаһаа гадна гүрэндэ дайралдаһан лэ унага даага бэшэ, харин заабол бэеэ хүсэһэн, сула, томо гэхэ гү, али шэгнүүрээ хүсэһэн адуу тушааха эрилтэ табигдана.

Һүүлэй жэлнүүдтэ адуунай шэгнүүр горитойгоор дээшэлүүлэгдэнэ. Жэшээлбэл, 1981 ондо ажахынуудай адуушад һүрэгэйнгөө шэгнүүрые 1817 центнерээр нэмээһэн һаа, 1983 ондо 2207 центнертэ хүргөө юм. Тиихэдэ энэ хугасаа соо мяханда тушаагдаха адуунай толгой бүриин шэгнүүр нилээд дээшэлүүлэгдээ. Тодорхойлбол, табан жэлэй эхиндэ гүрэндэ түс бүридөө 318 килограмм шэгнүүртэй 247 адуу тушаабал, 1983 ондо бүхыдөө 348 мори (түд бүриинь шэгнүүр 327 килограмм) худалдаа һэн.

Гэхэтэй хамта район доторнай адуунай ашаг шэмые дээшэлүүлхэ талаар бүхы арга боломжонууд хүсэдөөр хэрэглэгдэнэгүй гэжэ сэхэ мэдэрхэ ёһотойбди. Тобшолбол, ажахынуудта мүнөө хүрэтэрөө гүүнүүдэй тоо толгой тон үсөөн байһаар гэхэ гү, али бүхы һүрэгэй 28,4 процентнь гүүн байха юм. Һүүлэй дүнгүүдые зэргэсүүлэн харахада, илангаяа «Мир», «Сибиряк» колхозуудта, Саянай, Туранай совхозуудта гүүнүүд үсөөн байһаар. Тиихэдэ «Маяк» колхоз, Түнхэнэй, Харбяангуудай совхозууд бусад ажахынуудһаа олон гүүнүүдтэй. Мүнөө районоймнай колхоз, совхозуудта ойрын хоёр жэлэй туршада гүүнүүдэйнгээ тоо толгойе эрид олошоруулха эрилтэ табигдана. Энэ хугасаа соо гүүнүүдэй тоо толгойе бүхы һүрэгэй 40 процентдэ хүргэхэ болоно. Хэрбээ энэ зорилгын амжалтатайгаар бэелүүлэгдэбэл, районой ажахынууд гүрэндэ адуунай эрхим шанартай мяха тушааха түсэбөө жэншэдгүй дүүргэхэ аргатай болохо ха юм.

Районой ажахынуудта 100 гүүн бүриһөө олон унага абажа түлжүүлдэг түрүү адуушад яһала бии байха. Жэшээлхэбэл, Туранай, Түнхэнэй, Харбяангуудай, Саянай совхозуудай, «Маяк» колхозой ахалагша адуушад Иван Бильдуевай, Даша-Сырен Доржиевай, Самбу Отбоевой, Жап Зарбуевай, Валерий Балдановай хүтэлбэрилдэг бригадануудай коллективүүд жэл бүхэндэ 100 гүүн бүхэнһөө 80 гаран унага абажа түлжүүлнэ. Нёдондо Туранай совхоздо 100 гүүн бүриһөө 94 унаган, «Маяк» колхоздо — 93, Саянай совхоздо — 89, Түнхэнэй, Харбяангуудай совхозуудта 85—86 унаган тэнжээгдэһэн байна. Тиин гэһээ «Сибиряк», «Мир», «Восточные Саяны» колхозуудта 100 гүүн бүриһөө оройдоол 58—68 унаган абтаа. Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой адуушад үнгэрһэн гурбан жэлэй туршада 100 гүүн бүхэнһөө бүришье үсөөн, 35—38 унага түлжүүлээ. «Сибиряк» колхоздо адуунай тоо толгой олошорхын орондо улам хороно. Гурбан жэлэй туршада эндэ һүрэгынь 54 толгойгоор үсөөрүүлэгдээ.

Һүүлэй жэлнүүдтэ районой олохон ажахынуудай адуун һүрэгтэ үхэл гарза доошолноогүй. Илангаяа «Маяк», «Сибиряк» колхозуудта, Саянай, Түнхэнэй, Туранай совхозуудта морид, дааган олоор гарзална.

Байгша ондо манай ... шад унагадые абажа түлж... хэ харюусалгата хаһада ... тэй һайнаар үнгэргэһэн ... на. Унаган бүхэнөө гарза... ролтогүй түлжүүлхын тула ... хынуудай адуушад хабар ... һүрэгһөө холодонгүй ... дэ харууһалаа. Унагаһан ... нүүдээ һүрэгһөөнь амяарлуулжа ... үбһэ, һолоомоор хооллу... тордиһон байха. Хүшэ ... раар һула дааганууда... нүүдээ тэжээлээр хооллу... найнь ашаар һайнаар ондо... гээшэ. Унага абажа түлжү... хаһаяа эмхитэйгээр үнгэрг... нэй һүүлээр азарганууда... нартай тэжээлээр хүшэлүү... бүхы гүүнүүдээ оро... оруулха хүдэлмэреэ ябуул... байна.

Зунай бэлшээриин үедэ ... хынуудай һүрэг адуун һар... гай бэлшээридэ абаашаг... харууһалагдадаг юм. Хаб... таа энэ холын хадалиг бэлш... ридэ һүрэгөө туужа аба... хадаа илангаяа унага, даа... нуудаа харгыдаа үгы болг... ушар тохёолдодог. Тиим... Һүүлэй жэлнүүдтэ Түнхэнэй ... хозой адуушад дааган... һүрэгһөө амяарлуулжа, ... дэг болонхой. Туранай совхоз... адуушад унагатай гүүнүү... холо абаашангүй Ехэ-Хайлар... жэ газарта байрлуулна. Тиин... Саянай совхоз унага, даа... нуудаа бүхы һүрэгтэй сул... бэшэ, харин аминдань б... болгоод туудаг гуримтай. ... хы бүхэн олон ондоо ... хэрэглэһэнэй ашаар хабар... адуугаа холын бэлшээр... абаашахадаа үгы болгож... эли үхэл гарзада оруулха... лижо байнхай.

Байгша оной хабар ра... ной ажахынууд һарьдагай б... шээридэ ошохо харгыда ... һабарилха, сэбэрлэхэ ... ехэ хүдэлмэри хэһэн ба... Адуушадай түбхинэжэ зуһа... олон газарта дулаан гэр, ... рёо, хүшалтанууд шэнээр ... ригдаа. Адуушадай һүрэ... абаашахаһаа урид хүсэд һ... хөөр дабһан, түмэр нэүр... болон бусад хэрэгсэлнү... абаашагдаа һэн. Нажарей ... ба-дүрбэн һарын туршада ... бүлэһөө холо хадалиг бэлш... ридэ байрлажа эршэмтэй... ажаллаһан адуушадаймнай ... сөөр тарган мяхан ехээр ... тана. Саһатай, бороо... байг хамаагүй һүрэг адуу... тунга ногоотой бэлшээр... һайнаар бэлшээжэ тарга... һан адуушаднай жэл бүри... эрхим шанартай тарган мя... гаргаша багатайгаар үйлэдбэ... рилжэ, ажахыдаа горитой... олзо оруулна.

Мүнөө адуунай мяханай ... сэн бусад малайхидал ... дээшэлүүлэгдээ. Тиимэһээ ... бэе зунэй бэлшээриин ... адуугаа шадамараар тарга... лагшад заабол нэмэлтэ ... бэреэр урмашуулагдаха б... но. Тобшолбол, адуу үсхэ... рилхэ һалбаримнай улам ... тай болохо ха юм.

Энэ жэлдэ Туранай совхозой адуушан Иван Ошоров... Бильдуев һайн үүсхэл гарга... һүрэг адуундаа хүсэд хүрэ... үбһэ бэлдхэжэ абаа. Нёдо... до түс бригада үбһэ тэжэ... бэлдхэхэһээ гадна бүхы ... үбэлэй туршада 100 гүү... унага шанартай тэжээлээр ... хооллуулжа, гарза хоролтогүй ... ондо оруулаа һэн. Тиин ... рүүшүүлэй энэ дүй дүршэл ... бусад ажахынуудта үргэн ... дэлгэрүүлэгдэжэ байнхай.

Мүнөө колхоз, совхозууд ... гүрэндэ адуу тушаажа ... ланхай. Тиихэдээ ажахы бүри ... мяханай комбинадта эльгээ... дэхэ адуугаа урида һүрэ... лөө амяарлахадаа заабол ... нүүрээ хүсэһэн, мяхалиг ... бэетэй моридые илгаха б... но. Байгша онһоо гүрэндэ ... гэшье гүүн тушаагдаха ёһо... Ушарынь хадаа ашагтай һал... бариһаа арсангүй, улам хү... жөөхын тула бии байһан ... боломжоёо хүсэдөөр хэрэглэ... хэ болонобди.

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМЭЙ ШИИДХЭБЭРИНҮҮДЭЙ ҮНДЭҺӨӨР

МЕЛИОРАТОРНУУДАЙ ХҮСЫЕ НЭГЭДҮҮЛЭН...

«ХҮДӨӨ АЖАХЫЕ СААШАДАНЬ ХҮГЖӨӨХЭДЭ ШИИДХЭХЫ ХҮСЭН ГЭЖЭ ТООЛООД, ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕТ ГАЗАРЫЕ МЕЛИОРАЦИЛГЫЕ ҮРГЭН ЕХЭЭР ЯБУУЛХА АСУУДАЛ ТАБИНА».

(КПСС-эй ЦК-гай октябриин Пленум дээрэ нүхэр К. У. Черненкын хэлэһэн үгэһөө).

Түрэл газартаа дурлаха гээшэ тэрэниие бүри һайхан, баян болгохо гэһэн удхатай. Волгоградай областьдо уһалууриин системэнүүдые байгуулжа байһан бүхы үедэ мелиораторнууд энэ жэлэйхидэл адли уһалууриин газарые иимэ ехээр — 30 мянга гаран гектараар гэхэ гү, али нёдондонойхиһоо 7,5 дахин ехээр ашаглалгада оруулжа үзөөгүй юм. Энээниие ямар аргаар түйлааб гэхэдэ, мелиораторнуудай, колхоз болон совхозуудай, проектнэ болон эрдэм-шэнжэлэлгын организацинуудай, промышленна предприятинуудай хүсэн нэгэдүүлэгдэһэн байна.

Бүхы гүрэн түрын удха шанартай шухала зорилгые шиидхэлгэдэ имагтал иимээр хандаха тухай КПСС-эй ЦК-гай октябриин Пленум дээрэ нүхэр К. У. Черненко үгэ хэлэхэдээ тэмдэглэһэн байна. «Хэн нэгэн ерэжэ, хүдэлмэри захалха юм гэжэ колхоз болон совхозууд миин хүлеэжэ байхагүй гээд бидэнэр тоолохо эрхэтэйбди. Тэдэнэр өөһэдөө эдэбхи үүсхэл гаргаха, доторойнгоо арга боломжонуудые хэрэглэхэ, өөһэдынгөө газар дээрэ мелиораци хэхын тула хүсэеэ ба хэрэгсэлнүүдые элсүүлхэ ёһотой» — гээ.

Хамтынгаа хүсэлдэ хүрэхын тула областной партийна организаци хүсэеэ нэгэдүүлжэ шадаа. Бүри жэлэй эхилхэ үеэр областиин партийна конференци дээрэ өөһэд тухайгаа гараһан шанга шүүмжэлэлгэдэ харюусаха зуураа, мелиораторнууд элдэб олон юрэнхы гэжэ тоолохоор шалтагаануудые урдаа бариһан байха юм.

— Ажаглалтануудыень шэнжэлээд үзэхэдэ, энээнэй гол шалтагаануудай нэгэниинь — уһанай ажахынуудай партийна комитедүүд түсэбүүдые бэелүүлгэдэ коллективүүдые эмхидхэхэ талаар һулаар хүдэлөө, — гээд КПСС-эй обкомой мелиорациин таһагые даагша А. Старовойтова хэлээ. — Партийна конференциин материалнуудые зүбшэн хэлсэһэн суглаанууд дээрэ коммунистнууд мүрысөөнэй хүсые дээшэлүүлхэ, барилганууд дээрэ бригадын подрядые нэбтэрүүлгые хурдадхаха, тэдэнэрые материалнуудаар хангалгые һайжаруулха тушаа олон зохид дурадхалнуудые оруулһан байна.

Эгээн харюусалгатай участогуудта коммунистнуудые ябуулха, бригада бүхэндэ партийно-комсомолой бүлэгүүдые бэхижүүлхэ гэжэ шиидхэгдээ бэлэй. Эдэ шиидхэбэринүүдэй дүүргэлтые партийна комитедүүд, партиин райкомууд өөһэдынгөө саг үргэлжын хиналтада абаһан байна. Эдэнэр ороһон дурадхалнуудые хамтадхаад, партиин обкомой пленум дээрэ тэдэниие хараада абан, энэ жэлдэ 20 мянган гектар газарые мелиорациин хүсөөр һайжаруулха гэжэ тодорхойлоо һэн. Тиихэдээ барилгань гансал гүрэнэй томо уһалууриин системэнүүдтэ түрүүлэн захалаа бэшэ, харин нютагуудай гол горхонууд дээрэ дэлгэрһэн байха юм. Эндэ жэжэ гол горхонуудые сэбэрлэхэ, газар дорохи уһые ба дүтэ гараһан магистральна каналнуудые хэрэглэхэ тухай хэлэгдэнэ.

Мелиорациин хүдэлмэриие хурдадхахын тула нэмэлтэ мүнгэ зөөриин үгтэжэ байгаашье һаань, коммунистнууд газарые мелиорацилха үргэн ехэ программые бэелүүлгэдэ нэн түрүүн доторойнгоо нөөсэнүүдые хэрэглэхэ гэжэ оролдоно. Техническэ документаци зохёолгые хурдадхахын тула районой газар эсхэмжэгшэдһээ, гидротехнигүүдһээ бүридэһэн нэгэдэмэл бригадануудые байгуулха гэжэ проект зохёогшод түрүүшын үдэрнүүдһээ дурадхаһан байха юм. Иловлинско райондо хүдэлдэг «Сельхозводстрой» трестын бригаданууд үнэтэ үүсхэл гаргаһан байна. Тэдэнэр 850 шахуу гектар газар уһалха хүсэтэй 15 худаг нэмэжэ үрэмдэхэ уялга абаа. Бригадын коллектив хүдэлмэреэ болзорһоо урид дүүргэхын тула нөөсэ арга боломжонуудаа бэдэрхэ уряатайгаар нүхэдтөө хандаһан байна. Эдэнэрэй хандалгые областиин бүхы мелиораторнууд дэмжээ.

Энэл Иловлинско райондо барилгашад ажахынуудтай холимол подрядаар хүдэлхэ түрүүшын договорнуудай нэгые баталаа, тэрэнь «бага уһалууриин» полинууд дээрэхи эмхидхэлэй гол онол аргань болоо. Эдэ договорнуудай ёһоор барилгын организацинууд уһалууриин участогуудые байгуулхада хэрэгтэй техникые, бүхы материалнуудые үгэнэ. Харин ажахынууд эндэ гагнууршадые, механизаторнуудые ябуулна. Мэргэжэлтэдэй хүтэлбэри доро уһалагдаха полинуудай срээдүйн ээзд барилгын үедэ өөһэдтэнь шэнэ гэжэ тоологдодог мэргэжэлые ойлгожо абана, техникэтэй танилсана. Тиимэһээ холимол подрядай хүсөөр шэнэлэгдэһэн газарые ашаглалгада оруулгые хурдадхахаһаа гадна тэрэниие ашаглалгын ашаг үрые дээшэлүүлхэ ушартай.

Доторой нөөсэнүүдые хэрэглэһэнэй ашаар мелиораторнуудай захилые болзорһоо урид дүүргэхэ мүрысөө дэлгэрүүлһэн промышленна предприятинуудай коллективүүд ехэ туһаламжа үзүүлээ. Тиигэжэ, жэшээнь, Волжско хоолойн завод ажалай бүтээсэ дээшэлүүлһэнэй ашаар тэдэндэ хэрэгтэй хоолойнуудые хэжэ үгөө.

Түрүүшын хахад жэлдэ мелиораторнууд 15 мянга гаран гектар уһалууриин газар ашаглалгада тушаагаа. Тэрээн дээрэһээ тэжээлэй ургаса абтаа.

Мелиораторнуудай хэһэн юумэниинь ехэ. Зүгөөр Волгоградай область уһалууриин газарые ашаг үрэ багатайгаар хэрэглэнэ гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ тон зүб шүүмжэлэгдээ, энэ нэн түрүүн Волгоградай ехэ ба Палласовска уһалууриин системэнүүдтэ хабаатай, эдэнь хүн зоной үсөөн һуудаг районуудта баригдаһан байшоо. Областиин ажахынуудта уһалагдадаг бүхы газарынь хамтын подрядаар хүдэлдэг бригадануудта даалгагданхай. Севообородуудынь томодхогдонхой, тарилгын талмайнуудай бүридэлынь хубилгагданхай. Мүнөө үедэ ээлжээтэ зорилгонь юуб гэхэдэ, уһалагдадаг гектарай ургасын түлөө уһанай ажахынуудай организацинуудые урмашуулха хэмжээнүүдые бэелүүлхэ, мелиорациин барилгануудые кадрнуудаар хангаха, тэдэнэрые һурган бэлдэлгые һайжаруулха шухала.

Шефскэ организацинуудай туһаламжаар байрын гэрнүүдые, хүүгэдэй саадуудые барилгада, холо талын эдэ һууринуудые болбосон түхэлтэй болгохо хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулха эрилтэ табигдана.

Областиин бүхы коммунистнууд КПСС-эй ЦК-гай шиидхэбэринүүдые дайшалхы зорилго мүн гэжэ тоолоод, түрүү ажахынуудай дүй дүршэлэй ёһоор тэрэниие бэелүүлхэдэ хэрэгтэй нөөсэнүүд яһала бии гэнэ. Иимэ эрмэлзэл мүнөө үедэ угаа шухала. Юуб гэхэдэ, ерэхэ табан жэлдэ Волгоградай областьдо уһалагдадаг газарайнь талмай адагынь 160 мянган гектарта хүргэгдэхэ болоно бшуу. Партийна организацинууд энэ орёо ба угаа шухала хүдэлмэриие дүүргэхын тула коллективүүдые эмхидхэхэ талаар ехэ юумэ хэхэ болоно ха юм.

И. БИРЮКОВА,
(ТАСС-ай корр).

Волгоград.

ХҮН БА ХУУЛИ

АРАДАЙ ЭТИГЭМЖЭТЭ ТҮЛӨӨЛЭГШЭД

...түлөөлэлгын бол... ...түрэһэнтэй дашарам... РСФСР-эй Верховно... Президиумэй Ука...адай заседатель... ээлжээтэ һун...ерлагдаба. СССР-эй ...сүүдүүд журам зар...циалис хуули нари...шдаг байхаар ажал...хүмүүжүүлхэ хэрэг...үүргэ дүүргэдэг юм. ...сүүдлэхэ хэрэгтэ ...дай түлөөлэгшэдэй ...ааг ушар Агуужхэ Ок...а эхитэй.

...Ленин совет гүрэнэй ...ай ажал ябуулгын ...гуримуудые зохёон ...а үедөө ингэжэ бэ...айдаг: «Бидэ өөһэ...ялэхэ ёһотойбди. Эрхэ...той тоолон бултадаа ...эдэ, ороноо хүтэлбэ...хабаадаха ёһотой».

...хуули судьягай эрхэ ...тые элеэр тодорхой... Сүүдэй түрүүлэгшэ, ...гү, али арадай засе...адли тэгшэ эрхэтэй ...болоно. Арадай за...льнууд граждан ба уго...эрэгүүдые харалсаха

...заседательнуудай ...агүйгөөр абтаһан ...шиидхэбэри хуули бу...тоологдоод, болюу... ...ёһотой.

...шиидхэбэригүйгөөр ...абадал гаргаба гэжэ ...тоологдохо ёһогүй. ...рэнэй үмэнэһөө при...гргаха ори ганса ор...оно.

...ин урда эрхэтэд ...рюусалгатай байдаг, ...шиидхэбэри гаргаха...дай заседательнуудай ...аг ушар, арадай за...льнууд болон судья...ажалшадай дуудан

бусааха эрхэ, сүүдэй хүдэлмэриие олондо соносхохо гэхэ мэтэшэлэн ёһо гуримууд совет бодото демократическа үндэһэ һууриие гэршэлэн харуулна.

Арадай заседатель сүүдэй шиидхэбэри гаргахада, өөрын онсо һаналтай байбал, өөрынгөө дурадхалнуудые бэшэгээр найруулха эрхэтэй. Тэрэнь сүүдэй дээдын органуудай энэ хэрэгые хаража үзэхэдэнь шухала болохо байна.

Арадай заседательнууд сүүдэй бүхы хэрэгээр һонирхохо, сүүдлүүлэгшын гэм зэмые лаблан тодорхойлхын тула асуудалнуудые табиха эрхэтэй.

СССР-эй Конституциин ёһоор судьянар болон арадай заседательнууд ондоо хүнүүдһээ дулдыдадаггүй, имагтал хуулиин урда тоосодог.

Хуулиин ёһоор арадай заседательнууд жэлдээ 2 неделиһээ ехэ бэшэ сагта сүүдэй хүдэлмэридэ хабаадаха ёһотой юм. Тэдэнэр заседателиин уялга дүүргэхэ үедөө гол хүдэлмэриин дунда зэргээр олоһон салин хүлһэеэ абадаг байна.

Районно (городской) арадай сүүдүүдэй арадай заседательнууд хүдэлмэришэдэй, таряашадай ба алба хаагшадай хамтын суглаануудай дээрэ 2,5 жэлэй болзороор һунгагдадаг юм. Һунгалтын болотор 25 наһа гүйсэһэн, һунгаха эрхэтэй СССР-эй эрхэтэн бүхэн арадай заседателяар һунгагдажа болохо байна.

Ажалша коллективүүд өөрынгөө дундаһаа һунгалта бүридэ шэнэ хүнүүдые дэбжүүлдэг гээшэ. Тиигэжэ социалис сүүдэй хүдэлмэридэ олон эрхэтэд хабаадаха аргатай болоно ха юм.

Үнгэрэгшэ зарлалай һунгалтын үедэ Советскэ районно сүүдтэ 300 заседатель һунгагдаһан юм. Тэдэнэй диилэнхинь сүүдэй хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадаа. Арадай заседательнууд судна заһабарилгын заводой хүдэлмэришэд В. Н. Самарин, В. А. Воровской, А. И. Анч, технологическа институдай лабораториие даагша Л. Г. Подкорытова, шэлэй заводой хүдэлмэрилэгшэд Н. Е. Денисова, И. Ц. Арданов, И. А. Арданов, радиодамжуулгын цехэй ахалагша инженер Э. П. Шулунова болон бусад энэ тоодо оролсоно.

Арадай заседательнууд — харюусалгата уялгатан ниитын ажал ябуулагша мүн. Тэрэ хадаа хэпэн хүдэлмэри тухайгаа һунгагшадай урда ходо тоосожо байха уялгатай. Энэ уялгые гүйсэдөөр дүүргэхэ гэжэ оролдодог байнабди. Жэшээлхэдэ, 1984 ондо манай районой судьянар болон арадай заседательнууд һунгагшадайнгаа урда 133 дахин тоосоо. Тиимэ тоосооной үедэ һунгагшад шүүмжэлхы ажаглалтануудые хэдэг байна. Тодорхойлон хэлэбэл, хүнэй бэе махабадада хоро хүргэжэ, хулиган ябадал гаргагшадые, гүрэнэй зөөри үбэршэлэгшэдые, ажал хэнгүй зайгуултагшадые, архиншадые, хонжоо наймаа хэгшэдые шангаар хэһээхэ тухай дурадхалнууд ороһон байна.

Совет хуули гэмтэ ябадал гаргагшадые хүмүүжүүлхэ зорилго табидаг. Гэхэтэй хамта, обществодо харшаар ехэ гэмтэ ябадал гаргагшадта зөөлэнөөр хандаха, һулахан шиидхэбэри абаха эрхэгүй байһамнай эли. Тэрэшэлэн түрүүшынхеэ хуули эбдэгшэдтэ олониитэгээрээ нүлөөлхэ, зүбөөр хүмүүжүүлхэ гэжэ арадай сүүд оролдоно.

Ажалшад уголовно болон граждан хэрэгүүдые предприятинууд, эмхи зургаанууд болон организацинуудта хаража үзэхые дурадхана. Энэньшье ойлгосотой.

Сүүдүүдэй нүүдэл заседаниинуудай хүмүүжүүлхы удха шанар угаа ехэ. Энээниие хараада абажа, 1984 ондо 57 хэрэг нүүдэл заседаниинууд дээрэ хаража үзэгдөө. Тиихэдэ ажалша коллективүүдэй ниитын түлөөлэгшэдтэйгөөр 14 хэрэг харагдажа үзэгдэһэн байна.

Хуули хүндэлдэг байхаар ажалшадые һургаха гээшэ арадай сүүдүүдэй шухала зорилгонуудай нэгэн болоно. Ушар тиимэһээ сүүдэй заседани тодорхойгоор, эмхитэйгээр, сүүдлүүлэгшэдэй эрхэ хамгаалагдана, зүб шиидхэбэри абтана гэжэ хүнэй этигэхээр үнгэргэгдэхэ ёһотой гэжэ нэмэхэдэ болоно.

Мүнөө үедэ хуули хэлбэришэгүйгөөр сахиха эрилтэ коммунис байгуулалтын зорилгонуудые урагшатайгаар шиидхэхэ шухала арга нүхэсэл болоно.

Социалис хуули ёһо, гурим заршам нариинаар сахихын тула ажалшад үндэр мэдэрэлтэй, хуули ёһые һайнаар мэдэдэг байха зэргэтэй. Манай парти болон правительство совет хүн бүхэниие хуули хүндэлдэг байхаар хүмүүжүүлхэ зорилго табина.

Хүнүүдые сүүдлэхэ гээшэ харюусалгатайшье, орёошье хэрэг. Хэрэг бүхэниие нариинаар хараха хэрэгтэй. Сүүдэй хэрэг бүхэн хүнэй хуби заяантай, ажабайдалтай сэхэ холбоотой байдаг. Тиимэһээ судьянар болон арадай заседательнууд гансал зүб шиидхэбэри гаргаха уялгатай. Хэрэвээ хэн нэгэнэй түрүүшынхеэ гэмтэ ябадал гаргаа һаа, энэнь обществодо аюултай бэшэ, гаргаһан гэмтэ ябадалаа үнэн зүрхэнһөө мэдэрбэ гэжэ сүүд тодорхойлоо һаа, шанга хэһээлтэдэ хүргэхэ байна гү? Үгы ха юм даа.

Арадай сүүд хүн бүхэниие зүб замда оруулха, хүмүүжүүлхэ гэжэ оролдодог. Арадай заседательнуудай ажал ябуулга сүүдэй хаража үзэһэн бүхы зорилгонуудые шиидхэлсэдэг байна.

Мүнөө арадай заседательнуудаар арад зоной эрхим түлөөлэгшэд һунгагдажа байна. Энэ боложо байһан һунгалта социалис хуули ба жаяг заршам, ажалай журам саашадань бэхижүүлхэ хэрэгтэ ехээр нүлөөлхэ гэжэ тэмдэглэхэ хүсэлэнтэйб.

Социалис хуули ёһон, журам заршам — совет обществын, тэдэнэй эрхэтэдэй хүсэн түгэс ажабайдалай эшэ үндэһэн мүн. Хуули бүхы эрхэтэдтэ хабаатай. Тэрэ гүрэнэй тушаал даадагшье, даадагшьегүй хүнүүдтэ адли юм. Тэрэшэлэн совет хүн бүхэнэй ажабайдал, тэрэнэй зөөри, эрхэ, һуудал байдал гүрэнэй найдамтай харуул доро байна гэжэ эрхэтэд мэдэхэ ёһотой.

К. ВЛАСОВ,
Улаан-Үдын Советскэ районой арадай сүүдэй түрүүлэгшэ, РСФСР-эй габьяата юрист.

БАГШАНАРТА ТУҺАЛАМЖА

ДУРА СЭДЬХЭЛЫЕ ТАТАМААР ҺАА...

Һургуулиин реформо соо үхибүүдэй эрдэм мэдэсын шанарые улам саашадань һайжаруулха зорилгонууд табигдана. Буряад һургуулида үхибүүдэй үндэһэн хэлэлгые һайжаруулга хадаа эдэ зорилгонуудай нэгэн болоно.

Хэнэйшье мэдэһээр, хэлэлгэ гээшэмнай хоёр янзатай: аман ба бэшэгэй. Энэ хоёр хоорондоо илгаатай байбашье, яһала нягта холбоотой.

Аман хэлэлгэ. Арад зон ажаһуужа байхадаа, заал һаа, хоорондоо хөөрэлдэхэ, һанал бодолоо андалдаха, хүдэлмэреэ ябуулха ёһотой болодог. Тиихэдээ тэдэнэр хэлэнэй бүхы арга боломжонуудые, баялигуудые хэрэглэнэ ха юм.

Аман хэлэлгэ хадаа хүнтэй хөөрэлдэхэдэ, элидхэл хэлэхэдэ, богонихон соносхол дуулгахада, хөөрэлдөө эмхидхэхэдэ хэрэглэгдэдэг.

Ямар нэгэн юумэ хөөрэхэдөө, үгэнүүдээ, мэдүүлэлнүүдээ зүбөөр хэрэглэхэ шухала. Хэлэгшэ хүн хэлэхэеэ һанаһан юумэеэ шагнагша зондо һайнаар ойлгуулхые оролдохо ёһотой.

Шагнагша зондо бүри ойлгосотой байхын тула хөөрэгшэ хүн хоолойнгоо аялгые хубилгадаг (шанга, һула болгодог), гараараа зангадаг, нюдэнэйнгөө харасые, шэг шарайгаа хубилгадаг, зарим үгэнүүд дээрэ сохилто, зогсолто хэдэг. Тиихэдэнь хүн анхаралтайгаар шагнадаг, хэлэһэн юумыень ойлгожо абаха гэжэ оролдодог.

Яряанай хэлэндэ хэрэглэгдэдэг үгэнүүд, холбоо үгэнүүд, богонихон мэдүүлэлнүүд аман хэлэлгэдэ хэрэглэгдэнэ. Юундэб гэхэдэ, богонихон үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые хэрэглэхэдэ, хэлэгшэшье, шагнагшашье хүнүүдтэ хүнгэн боложо үгэдэг.

Аман хэлэлгэ хадаа литературна хэлэнэй нормые ходо баримталдаггүй ааб даа.

Уран гоё, һайхан үгэнүүдые, илангаяа тэмдэгэй нэрэнүүдые, оньһон хошоо үгэнүүдые, холбоо үгэнүүдые аман хэлэлгэдэ зүбөөр хэрэглэхэдэ, шагнагша һайнаар ойлгожо, анхаралтайгаар шагнаха жэшээтэй.

Аман хэлэлгые хүгжөөлгэдэ уран зохёол айхабтар ехэ туһатай, һайн нүлөө үзүүлдэг. Литература ехээр уншаһан хүнэй хэлэн баян, гоё һайхан үгэнүүдые зүбөөр хэрэглэжэ шададаг гэжэ мэдээжэ.

Уран гоёор, һайханаар, тобшоор, сэсэнээр хүнэй хөөрэхэдэ, «шэхэнэй шэмэг, сээжын зугаа» боложо, сэдьхэлдэ хүнгэн, зохид болодог шуу даа.

Тиимэһээ буряад хэлэнэй багшанарай гол зорилго юун бэ гэхэдэ, һурагшадайнгаа аман хэлэлгые хүгжөөхэ гэжэ бүхы хэшээлнүүд дээрэ, классһаа гадуур хүдэлмэришье ябуулхадаа, нилээн оролдохо ёһотой болоно.

Бэшэмэл хэлэлгэ. Бэшэмэл хэлэлгэ хадаа аман хэлэлгэһээ нэгэ бага илгаатай. Бэшэмэл хэлэлгэдэ литературна хэлэнэй нормо сахигдадаг.

Бэшэмэл хэлэлгэдэ үгэнүүд, мэдүүлэлнүүд, уран һайханай арганууд зүбөөр хэрэглэгдэдэг. Хүн юумэ бэшэхэдээ, тэрэнэн тухайгаа һайса бодожо, ухаалдижа, хэрэгтэй үгэнүүдээ зүбөөр холбодог, мэдүүлэлнүүдшье ута байдаг гээшэ ааб даа.

Ямар нэгэ текст бэшэхэдээ, бүлэг, абзац, параграф хэрэглэгдэнэ. Тиихэдэнь бэшэһэн текстнь бүри эли, тодо, ойлгосотой боложо үгэдэг гээшэ.

Гэбэшье аман ба бэшэгэй хэлэлгэ хоорондоо нягта холбоотой. Аман хэлэлгэ бэшэгэйнгээ хэлэлгэдэ яһала нүлөөлдэг байна. Уранаар, гоёор, һайханаар хөөрэдэг хүн ехэнхидээ һайнаар бэшэдэг. Зүгөөр айхабтар гоёор хөөрэдэг аад, тиимээр бэшэжэ шададаггүй хүнүүдшье бапа дайралдадаг юм. Тиимэ хүн бэшэлгэдээ бэшэгэй дүримөөр, сэглэлтын тэмдэгүүдээр, стилистикээр алдуунуудые гаргадаг.

Тиихэдэ зарим хүн тон һайнаар, литературнаар бэшэдэг аад, хөөрэхэдөө тулюур байдаг. Ушар тиимэһээ багша болон һурагшадай энэ хоёр хэлэлгые тон адляар хүгжөөхэ уялгатай.

Энэ хоёр хэлэлгэдэ уран һайханай зохёол болон бусад литературые уншалга айхабтар ехэ туһатай. Уран гоёор уншалга хадаа энэ хоёр хэлэлгын хүгжэлтэдэ тон ехэ туһа хүргэдэг гээшэ. Тиимэһээ һурагшадые, илангаяа 4—5-дахи классай һурагшадые, түрэлхи хэлэн дээрээ уран һайханай зохёолнуудые һайнаар уншуулжа, хөөрэжэ шадаха шадалтай, тэрээндэ дуратай болгохо шухала. Һурагшад өөһэдөө ном уншаха дуратай болоо һаа, тэдэнэй болбосорхо, хүмүүжэхэ хэрэгтэ тэрэнь туһалха. Мүн аман ба бэшэмэл хэлэлгэнь һайжарха ёһотой.

Хэнэйшье мэдэһээр, үхибүүд бэлэдхэлэй класста ороходоо, яряанай хэлэн дээрэ бага-сага хөөрэжэ шадаха байдаг. Тэдэнэр һургуулида һурахадаа, үзэг бэшэг үзэжэ, бэшэхэ шадалтай болодог. Тэдэнэй уншалга бэшэлгэ хоёр классһаа класста ургажа, хүгжэжэ эхилнэ. Зүгөө зарим һурагшадай хэлэлгэ адляар хүгжэдэггүй. Зариманиинь уншахадаа, бэрхэ аад, бэшэхэдээ, тулюур байдаг, Үгышье һаа, бэшэхэдээ, алдуугүйгөөр бэшэбэшье, уншахадаа, хөөрэхэдөө ядалдадаг. Ушар тиимэһээ илангаяа 4—5—6-дахи классуудта һайнаар уншуулжа, бэшүүлжэ, хэлүүлжэ һургаха шухала.

Һурагшадай бэшэмэл хэлэлгэ ехэнхидээ хожомдодог. Тэдэнэр бэшэг дээрээ алдуунуудые олоор гаргадаг, үгэнүүдые буруу хэрэглэдэг, мэдүүлэлнүүдые муугаар зохёодог.

Бэшэгэй хэлэлгэдэ һурагшадые һургахадаа, хэрэглэпэн үгэнүүдыень, һанал бодолнуудыень зүбөөр зохёолгожо һургаха хэрэгтэй. Тэдэниие зүбөөр бэшүүлжэ, алдууень өөһэдтэнь слуулжа, заһуулжа һургаха шухала.

Аман ба бэшэмэл хэлэлгэһээ гадна, доторой (сэдьхэлэй) хэлэлгэ гэжэ байдаг. Хүн хадаа юушье хэлэнгүйгөөр, өөрөөл өөртөө юумэ һанадаг, бододог, сэдьхэдэг. Хүн юумэ хэлэхэһээ урид өөрөө ухаан бодолдоо бодожо үзөөд, һүүлдэнь тэрэнээ хэлэдэг. Ушар тиимэһээ энэ гурбан хэлэлгэ хоорондоо нягта холбоотой. Энээниие зүбөөр, адляар хүгжөөхэ гээшэ багшын нангин уялга юм.

Энэ гурбан хэлэлгые зүбөөр хүгжөөхэ хэрэгтэ фонетикэ, морфологи, синтаксис, лексикэ, литература туһалха байна. Хэлэ хүгжөөлгын асуудалнуудые зүбөөр бэелүүлхэ хэрэгтэ педагогико, психологи, методико туһалдаг. Ушар тиимэһээ эдэ эрдэмүүдые багша болбол өөрынгөө хүдэлмэридэ үдэр бүри хэрэглэхэ уялгатай.

* * *

Һурагшадай хэлэлгые хүгжөөлгэдэ багшын хэшээлдээ уран гоёор, удха түгэлдэрөөр хөөрэлгэ гүнзэгы ехэ удха шанартай. Һурагшад багшаяа һажаажа, тэрээндэл адляар хөөрэхые, хэлэхые оролдохо. Ушар тиимэһээ багша болбол тон һайн литературна хэлэн дээрэ уран гоёор, баян үгэтэйгөөр мэдүүлэлээ зохёожо, һонирхолтойгоор хөөрэхэ, хэшээлээ үнгэргэхэ гэжэ оролдохо зэргэтэй. Тиихэдэнь үхибүүд түрэлхи хэлэн дээрээ һонирхолтойгоор хөөрэхые оролдодог.

Нютаг нютагта онтохон, үльгэр, таабари, дуун гэхэ мэтые мэдэдэг, гоёор хөөрэдэг наһатай үбгэд, хүгшэд байдаг гээшэ. Тэдэниие һургуулидаа урижа, хөөрэлдөө эмхидхэхэдэ һайн, һонин хөөрэлгые, арадай аман зохёолнуудые үхибүүд дуулаха, шагнаха дуратай байдаг. Тэдэнэр дуу сээжэлдэхэ, таабари таалсаха дуратайнууд.

Һурагшадай уран гоёор хэлэжэ, хөөрэжэ һуралгада һонирхолтой хөөрэлдөө эмхидхэхэдэ, тон туһатай. Хараһан фильм, уншаһан ном тухайгаа һурагшад хөөрэхэ дуратай байдаг.

Һурагшадай аман хэлэлгые хүгжөөхэ хэрэгтэ уран зохёолһоо гү, али ямар нэгэн һонирхолтой текст туһа хүргэдэг гэлсээ һэмди. Текстдэ адляар гү, али тэрээндэ дүтэрхыгээр хөөрүүлжэ һургаха шухала.

Мүн зохёохы хүдэлмэри хадаа хэлэ хүгжөөлгэдэ туһалдаг гээшэ ааб даа. Ямар нэгэн темэдэ богонихон рассказ зохёолые хөөрүүлхэ шухала. Жэшээлхэдэ: Улаан-Үдэ ошолго. Үбэлэй, хабарай, зунай амаралтын үедэ хэн юу хараа б, юу хээб. Һонирхолтой кино. Уран зохёол, минии дуратай герой. Минии абын ажал. Минии эжы. Минии дуратай багша гэхэ мэтэ.

Гоё һайханаар хөөрэхэ дуратай, хүсэлэнтэй болгоходо, һурагшад ямаршье темэдэ тордиһогүйгөөр, гоё һайханаар хөөрэжэ һурадаг. Тиигэжэ хөөрэхэдэнь, тэдэнэй ухаан бодол, хэлэн хүгжэнэ.

Һурагшадые уран гоёор хөөрүүлжэ һуралгада классһаа гадуур хүдэлмэри (олимпиада, конкурс, литературна, уран һайханай үдэшэнүүд, кружогууд) ехэ туһа хүргэдэг юм.

Һурагшадай хэлые хүгжөөлгэдэ уран һайханай зохёол айхабтар ехээр туһалдаг гэжэ үшөө дахин онсолоё. Эхин болон 4—5—6-дахи классуудта уран гоёор уншуулжа һургахада, һурагшад хэлэхэдээшье, бэшэхэдээшье бэрхэ болодог.

Һурагшадай бэшэгэй хүдэлмэриие шалгахада, арадай аман зохёол, уран зохёол олоор уншадаг һурагшад бэшэгэйнгээ хүдэлмэри соо оньһон ба хошоо үгэнүүдые, элдэб абяа дууряаһан үгэнүүдые, зэргэсүүлгэнүүдые, эпитедүүдые, тэмдэгэй нэрэнүүдые, наречинүүдые, холбоо үгэнүүдые, причастна, деепричастна оборотнуудые зүбөөр хэрэглэһэн байдаг. Тэдэнэрэй мэдүүлэлнүүд зүбөөр зохёогдоһоч, үгэнүүд һуури байраа олоһон байдаг. Мэдүүлэл соогоо олон үгэнүүдые зүбөөр хэрэглэдэг.

Мүн тэдэнэр жэшээ болгон уран һайханай зохёолһоо мэдүүлэлнүүдые абадаг. Тэдэнэр гол түлэб Х. Намсараевай, Ж. Тумуновай, Ц. Доной, Ч. Цыдендамбаевай, Д. Батожабайн, Н. Дамдиновай ба бусадшье зохёолшодой сэсэн мэргэн үгэнүүдые бэшэгэйнгээ хүдэлмэридэ хэрэглэһэн байдаг.

Б. БАТОЕВ,
РСФСР-эй Национальна һургуулиин эрдэм шэнжэлгын институдай ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

СОЦИАЛИС ОРОНУУДААР

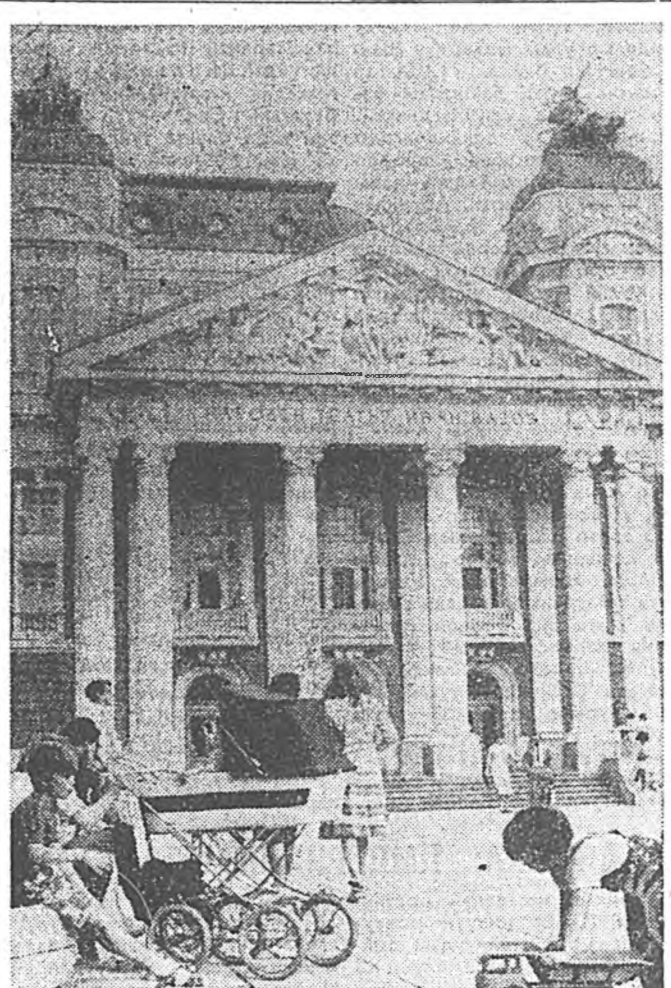

СОФИ. Болгариин Н. Вазовай нэрэмжэтэ национальна академическа театрай (зураг дээрэ) 80 жэлэйнь ой энэ жэлдэ гүйсэхэ. Байгуулагдаһан сагһаа хойшо театр түрүү ёһо заншалнуудые, арадай уран бэлигые хүн зоной дунда тараадаг байһан.

Энэ театртай болгар искусство болон соёлой мэдээжэ ажал ябуулагшад И. Вазов, П. Славейков, П. Яворов болон бусадай нэрэнүүдтэй холбоотой. Ородой болон Баруун Европын драматургида театр хандадаг байһан. А. Н. Островскиин, Л. Н. Толстойн, Ф. М. Достоевскиин, А. П. Чеховэй пьесэнүүд театрта амжалта асарһан байха юм. Совет драматургиин эрхим зохёолнууд театрай сценэ дээрэ табигдаһан байна.

ТАСС-ай фотохронико.

ХАРИЛСАА ХОЛБООНОЙ ҮРЭ ДҮНГҮҮД

БУДАПЕШТ. Совет-венгер харилсаа холбооной хэмжээгээр баригдаһан үшөө нэгэ томо объект Будапештын промышленна предприятинуудай картада нэмэгдэбэ. Венгриин судна болон кран бүтээлгын заводто булад хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдые үйлэдбэрилхэ цехэй барилга дүүргэгдээ. Совет инженернүүдэй зохёоһон проектээр барилга хэгдэһэн, үйлэдбэриин совет арга технологи үргэнөөр хэрэглэгдэһэн байгаа. Мүнөөнэй хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдээр, электронно техникээр хангагдаһан цех жэл бүри 20—25 мянган тонно булад хэрэгсэлнүүдые бүтээдэг байха.

Цехэй барилга хадаа предприятиие шэнэдхэн заһалгын һүүлшын шата болоһон, социалис экономическа нэгэдэлдэ бүри эдэбхитэйгээр хабаадаха арга манда олгоһон байна гэжэ заводой генеральна директор А. Андьял хэлэнэ. Аха дүү хоёр ороной — Советскэ Союзай болон Венгриин үрэ түгэс харилсаа холбоонтой манай предприятиин бүхы түүхэ холбоотой юм. Мүнөө үедэ конструкторска бюронуудта СССР-эй болон ВНР-эй мэргэжэлтэд 160 тонно ашаа тээхэ тамаралгын шэнэ кран, хүсэтэ буксирнуудые байгуулха талаар хүдэлнэ. Заводто үйлэдбэриин ашаг үрые, продукциин шанарые һайжаруулха үргэн ехэ программа хараалагдаһан хай. Энэ талаар совет мэргэжэлтэд тэдэнэртэ ехэ туһаламжа үзүүлдэг.

ХҮДЭЛМЭРИШЭДЭЙ НЭРЭ ХҮНДЫН ХЭРЭГ

БРАТИСЛАВА. Фашис Германиие бута сохижо туйлаһан илалтын ба Совет Армиин Чехословакиие гитлеровскэ булимтарагшадһаа сүлөөлһөөр 40 жэлэй ойдо Словакиин хэдэн арбаад ажалша коллективүүд өөһэдынгөө габшагай ажалые зорюулнад. Кошица хотодохи Зүүн-Словакиин металлургическа комбинадай олон мянган хүн зонтой коллектив энэ патриотическа хүдэлөөнэй түрүү зэргэдэ дабшана. Жэлэй эхинһээ хойшо эндэхи ажалшад продукци бүтээхэ жэлэйнгээ түсэбые 430 миллион кроноор үлүүлэн дүүргэһэн байна. Мүнөөнэй техникэ ба хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдые, совет түрүү дүй дүршэл ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэжэ, металлургнууд 30 миллион кроной түүхэй эд, материалнууд болон электрын элшэ хүсэ алмаһан байна.

Подбрезоводохи Я. Швермын нэрэмжэтэ комбинадай металлургнууд нүхэдһөө бахал гээгдэнэгүй. Тэдэнэр түсэбһөө гадуур 78 миллионһоо дээшэ кроной продукци бүтээжэ, алдарта ойн баярай хүндэлэлдэ абаһан дээшэлүүлэгдэһэн социалис уялгануудаа үлүүлэн дүүргэһэн байна.

Үйлэдбэриин уялгануудые амжалтатайгаар дүүргэһэн тухай мэдээсэлнүүд Словакиин бүхы заха булангуудһаа ороно д. Байгша табан жэлэй даабаринуудые дүүргэхэ гээшэ ЧССР-эй промышленностиин элдэб һалбаринуудай коллективүүдэй хүдэлмэришэдэй нэрэ хүндын хэрэг болоно гэжэ республикын хүдэлмэришэн ангиин ажалай дүнгүүд үнэншэмөөр гэршэлнэ.

(ТАСС).

ЗУНАЙ СУУРЯАН

ҺАЙХАНААР ДУРСАГДАХА

Манай Мужыхын дунда һургуулиин һурагшад зун бүри, ажалай табадахи четвертьдэ, түрэл «Дружба» колхоздоо хурьга, тугал харууһалжа туһалдаг.

Үнгэрһэн зундаа һурагшадай ажалай болон амаралтын хоёр лагерь эмхидхэгдээ һэн. «Ургы-1» гэжэ нэрлэгдэһэн лагерь Гаврилын голдо гурбан сезон соо хүдэлөө. Эндэ манай һурагшад һурган хүмүүжүүлэгшэ Анна Павловна Ольхиновагай хүтэлбэри доро гурба мянган хурьгадые харууһалжа зуһахадаа, толгой бүриинь шэгнүүрые хоногтоо 90—100 граммаар нэмээжэ шадаһан байна.

Тиихэдэ «Ургы-2» гэжэ һурагшадай удаадахи лагерь Каменка гэжэ гүүртэдэ зуһаа. Эндэ эдиршүүлнай хүмүүжүүлгын талаар һургуулиингаа директорэй орлогшо Эльвира Ширниновна Жамбаловагай хүтэлбэри доро хуушанай һурган хүмүүжүүлэгшэ, Буряадай АССР-эй габьяата малшан Мария Васильевна Андреевагай заабаряар 140 тугал харууһалжа гараа һэн. Тугалнуудай сүүдхын нэмэлтэ шэгнүүр 700—905 граммда хүргэгдэжэ, манай һурагшад район соогоо түрүү һуури эзэлээ һэн.

Һурагшад ажалай ба амаралтын лагерьта байхадаа, уранаар шэмэглэгдэһэн һонирхолтой стенднүүдые, планшедүүдые хэдэг һэн. Мүн өөһэдынгөө уран һайханай бүлгэмдэ эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, нютагайнгаа малшадай урда концерт табидаг байгаа. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, үхибүүдэй ажаллаха, амарха эрхэ байдал колхознай һайнаар эмхидхэдэг. Лагерьнуудай байрлаһан газарта түгэс түхеэрэлгэтэй һаруул уужам гэрнүүд бии. Тэндэнь телевизор, радиоприемник тодхогдонхой, гадна олон янзын номуудтай библиотекэтэй гээшэ.

Зунайнгаа амаралтын хаһые ашаг үрэтэйгөөр, нютагайнгаа ажахыда туһатайгаар үнгэргэһэн ажалша бэрхэ 27 һурагшаднай колхозойнгоо түлөөһэгүй путёвконуудаар шагнагдажа, намарайнгаа амаралтын үедэ В. И. Ленинэй дурасхаалта газарнуудаар аяншалжа ерээ. Тэдэнэр агууехэ вождиин сүлэлгэдэ байһан Шушенск хото ошожо, ехэ һонирхоо, олон юумэ мэдэжэ абаа. Мүн Саяно-Шушенска ГЭС, Минусинск, Абакан, Усть-Абакан хотонуудаар, Ермаковское гэжэ һууринда В. И. Ленинэй хани нүхэд — революционернүүдэй байрлаһан газарнуудаар ябажа хараа. Эдэ бүгэдэнь манай һурагшадта олон удаан жэлнүүд соо мартагдашагүй эгээл һайхан дурсалгань болохол.

Д. ТУДУПОВА,
Мужыхын дунда һургуулиин хүмүүжүүлэгшэ.

Ярууна.

ТАСС • АПН •

ХИЛЫН СААНАҺАА

К. У. ЧЕРНЕНКЫН НОМОЙ США-да ХЭБЛЭГДЭҺЭН ТУХАЙ

ВАШИНГТОН. США-гай эгээл томо ехэ хэблэлнүүдэй нэгэн — «Прейгерэй» гаргаһан «Совет-американ харилсаанууд: К. У. Черненкын статьянууд ба хэлэһэн үгэнүүд» гэһэн номые американ уншагшадтай танилсуулалгын тусхай ёһолол Вашингтондохи СССР-эй посольстводо болобо.

Политическэ элитэ мэдээжэ ажал ябуулагшад, олониитын, дипломатическа корпусой түлөөлэгшэд, эрдэм, соёлой ажал ябуулагшад энэ ёһололдо хабаадаһан байгаа.

СССР-һээ США-да байдаг элшэн сайд А. Ф. Добрынин суглаарагшадай урда үгэ хэлэбэ.

Удаань «Прейгер» хэблэлэй ахамад редактор Р. Чэмберс үгэ хэлэхэдээ, энэ номой хэблэгдэн гаргалга СССР-эй ба США-гай арадуудай хоорондохи харилсаа холбоое һайжаруулха арга олгохо юм гэжэ этигэн найдажа байһанаа мэдүүлээ. Совет хүтэлбэрилэгшын ном хоёр ороной хоорондохи харилсаае, хөөрэлдөөнүүдые үргэдхэн гүнзэгырүүлгэдэ ехэ хубитаяа оруулха байна гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ.

Нүхэр К. У. Черненкын ном США-гай эб найрамдалта олониитэдэ мүн дэлхэйн арад зондо тон шухала удха шанартай байха юм гэжэ США-гай Коммунис партиин национальна түрүүлэгшэ Г. Уинстон ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө мэдүүлээ. США-гай диилэнхи олонхи зон эб найрамдалай түлөө, ядерна дайнай аюулые зайсуулан сарахын түлөө, шахардуу шанга байдалые һуларуулхын түлөө тэмсэнэ гэжэ тэрэ хэлэбэ.

ЭЛИТЭ ЕХЭ ҮҮРГЫЕНЬ МЭДЭРЭЛГЭ

ДЕЛИ. Энэдхэг арадай алдарта басаган Индира Гандиин наһа бараһанай һүүлээр 1984 оной Джавахарлал Неругэй нэрэмжэтэ уласхоорондын шан тэрээндэ олгогдобо. Энэ үндэр дээдэ шагнал соёлой харилсаа холбооной талаар Индиин советээр байгуулагдажа, арадуудай хоорондо үгэеэ ойлголсолгые, хани барисаае тогтоолгодо элитэ ехэ хубитаяа оруулһанайнь түлөө элдэб оронуудай гүрэнэй ба политическэ элитэ ехэ ажал ябуулагшадта жэл бүри олгогдодог юм.

Шангуудые олгохо талаар тусхай жюриин түрүүлэгшэ, Индиин вице-президент Р. Венкатараманай мэдүүлһэнэй ёһоор, эрхэ сүлөөтэй, эб найрамдалай ба хүн түрэлтэнэй һалбаран хүгжэхын түлөө Индира Ганди эсэшэ сусашагүйгөөр тэмсэдэг байгаа. Уласхоорондын оршом соо тэрэ арадуудай национально-сүлөөрэлгын тэмсэлые, апартеидтэ эсэргүү, эб найрамдалай ба буу зэбсэгүүдые хуряахын түлөө, имагтал хөөрэлдөөнүүдэй, экономическа ба соёлой харилсаа холбоонуудай ашаар элдэб оронуудай хоорондо үгэсэ ойлголсолгые хангаха хүдэлөөе эдэбхитэйгээр дэмжэдэг байгаа. Ядерна дайнай аюул хадаа хүн түрэлтэндэ тохёолдуулагдажа магад эгээл ехэ аюул болоно гэжэ Индира Ганди һайн ойлгодог һэн гэжэ вице президент тэмдэглээ.

Экономикын, эрдэм, соёлой талаар хүгжэлтэ дэбжэлтын замаар Индиин дабшаха хэрэгтэ Индира Ганди айхабтар ехэ хубитаяа оруулһан байна гэжэ Р. Венкатараман мүн лэ мэдүүлбэ.

ВСРП-гэй ЦК-гай ПЛЕНУМ

БУДАПЕШТ. Венгриин Социалис хүдэлмэришэнэй партиин ЦК-гай Пленум эндэ болобо. ВСРП-гэй ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь Я. Кадар ВСРП-гэй XIII съездые зарлалгада хабаатай политическэ болон эмхидхэлэй асуудалнууд тухай элидхэл хэбэ. Пленумдэ хабаадагшад тус элидхэлые зүбшэн хэлсэжэ, һайшааһан байгаа. Партиин ээлжээтэ съездые 1985 оной мартын 25-да зарлахые Пленум тогтообо.

Эндэ толилогдоһон информационно мэдээсэл дотор хэлэгдэһэнэй ёһоор, болохоёо байһан съездэ ВСРП-гэй ЦК-гай Тезисүүдэй проектые зүбшэн хэлсээд, һайшааһан байгаа. Тэдэниие коммунистнуудай, ниитын эмхинүүдэй ба партиинабэшэ хүнүүдэй зүбшэн хэлсэлгэдэ табижа, байгша оной декабриин эхеэр документын эсэсэй вариантые арад зоной үзэмжэдэ дурадхахаар шиидхэгдээ.

ВСРП-гэй Устав тушаа партиина организацинуудһаа ороһон дурадхалнууд мүн лэ зүбшэн хэлсэгдэһэн байна.

РКП-гэй ЦК-гай ПЛЕНУМ

БУХАРЕСТ. Румыниин Коммунис партиин Центральна Комитедэй Пленум эндэ болобо. РКП-гэй XII болон XIII съезднүүдэй хоорондохи үе соо РКП-гэй бэелүүлһэн ажал ябуулга тухай, РКП-гэй съездэ табигдаха партиин саашанхи зорилгонууд тухай элидхэлые Пленумдэ хабаадагшад һайшаагаа.

РКП-гэй Генеральна секретарь, СРР-эй президент Н. Чаушеску Пленум дээрэ үгэ хэлэбэ.

МИНИСТРЭЙ МЭДҮҮЛГЭ

АНКАРА. 1967 ондо булимтаран эзэмдэһэн бүхы араб газар нютагуудһаа Израилиин сэрэгүүдые гаргаһанай ашаар лэ Дүтын Зүүн зүгтэ үнэн зүб, бата эб найрамдал хангагдаха аргатай гээд Турци нэгэнтэ бэшэ мэдүүлһэн байна гэжэ ороной гадаадын хэрэгүүдэй министр В. Халефоглу Турциин парламент дээрэ үгэ хэлэхэдээ мэдүүлээ.

Һайн хүршэ ёһоор ажаһуулгын, этигэл найдалай, адли тэгшэ эрхын гол ёһонуудта үндэһэлэн, Советскэ Союзтай тогтуууритай харилсаа холбоогоо хүгжөөхые Турци оролдожо байна гэжэ министр үгэ хэлэхэдээ баталба.

ИЛАЛТЫН 40 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

ЭСЭГЭ ОРОНОЙНГОО ХИЛЫН ХАРУУЛДА

1944 оной мартын 26-да Совет информбюро иигэжэ мэдээсэһэн: «Амжалта түгэс добтолго эмхидхэн, дайсаниие һамна бута сохин, Украинска 2-дохи фронтын сэрэг манай гүрэнэй хилэ-Прут голдо гараба...» Энэ ушар дайнай эхилһээр 1009-дэхи үдэртэ тохёолдоһон байха юм.

Фашис эзэмдэгшэдэй добтолгын урдаһаа түрүүлэн тулалдажа ороһон совет хилын харуулшад үнгэрһэн аяар мянга юһэн үдэр ба һүниин туршада саг зуурын урагшагүйдэлгэ үзэһэн, добтолхы тэмсэлдэ сэрэгшын баатаршалга ба шадабари харуулһан гээшэ. Тэрэ үеын үйлэ хэрэгүүдые һанан дурсаха зуураа, Советскэ Союзай Маршал Г. К. Жуков иигэжэ бэшэһэн байдаг: «Москва, Ленинград, Сталинград шадар, Курска тулалдаанда, Белоруссида хилын харуулшадай ямар зоригтойгоор, тэсэбэри ехэтэйгээр тулалдаһые би хараһанби, хэзээдэшье мартахагүйб. Хилын харуулай сэрэгшэдэй обороно барижа байһан гү, али добтолгодо ороһон участогуудай түлөө би һанаагаа зободоггүй һэм».

Сухарилтын һүүлээр баруун зүг тээшэ дабшан тэхэрихэ зам хүнгэн бэшэ байһан юм. Арадамнай фронтын бэрхэшээл ехэтэ зам. Галдуулһан һуурин тосхонууд, һандаргагдаһан хото городууд... Энэл даа — үни удаан хүлеэгдэһэн Эсэгэ оронойнай гүрэнэй хилэ.

Улаан Армиин частьнуудтай хамта хилын харуулай албанай 24-дэхи полк дайнай урда тээ өөрынгөө харууһалдаг участогаар гүрэнэй хилэдэ хүрэжэ ерэбэ.

— Үглөөгүүр эртэ һэн. Армейскэ тэргэ һандаргагдаһан хүүргэдэ хүрэжэ ерэбэ, — гэжэ хилэ дээрэ болоһон түрүүшын тулалдаанда хабаадаһан, мүнөө дахин эндэ бусажа ерэһэн, отставкада гараһан полковник И. Ф. Кальга хөөрэнэ. — Манай полкын 7-дохи заставын начальник лейтенант Запрудский, сержант Логачев, сэрэгшэд Меркулов, Кравченко ба Дмитриченко гэгшэд тэрэ тэргэ дээрэһээ хилын бахана буулгажа, уһанай эрьедэ зоожорхибо. Түрүүшын наряд дахинаа тогтоогдоһон хилын харуулда 1944 оной апрелиин 3-да табигдаа. Албанаймнай гол анхарал уһан дээрэхи хүүргэ хамгаалгада зорюулагданхай. Тэрэ хүүргээр дайсаниие үлдэжэ ябаһан армида хэрэгтэй бүхы юумэ зөөжэ байһан поезднууд, автомашинанууд таһалгаряагүй гаража байһан.

Главнокомандалагшада эльгээһэн бэшэг соогоо хилын харуулай 24-дэхи полкын сэрэгшэд иигэжэ бэшэһэн: «Баяр баясхаланта энэ үдэр бидэнэрэй бүхы һанаан бодол манай алдар солото Эхэ орон тээшэ шэглүүлэгдэнхэй. Дайсанай нэгэхэншье тагнуулшанай гарахагүйгөөр даалгагдаһан участогаа харууһалхабди гэһэн уялга бидэнэр абанабди».

Улаан Армиин Прут хүрэһэн үдэрһөө манай гүрэнэй баруун зүгэй хилые һэргээн тогтоолго эхилһэн байна. Түүхэтэ энэ үйлэ хэрэгтэ зорюулагдан, Москвада һайндэрэй салют үгтэһэн гээшэ.

Апрель һарада Улаан Арми Карпадай хадануудта хүрэжэ, Чехословакиин хилэдэ хүрэжэ ерээ. Энэл һарада Гүрэнэй Оборонын Комитет «ССР Союзай гүрэнэй баруун хилые НКВД-гэй сэрэгээр харууһалга һэргээн байгуулха тухай» тогтоол абаа бэлэй. Энэ шиидхэбэритэй зохилдуулан, Харьков ба Смоленск шадар хилын харуулай албанай частьнууд бүридхэгдэжэ эхилһэн. Тэдэ частьнууд оронойнгоо баруун хилэдэ бата найдамтай харуул табиха ёһотой байһан.

Июнь—июль һарануудта совет сэрэгүүд Белорусси ба Литовско республикын ехэнхи хубиие сүлөөлбэ. Дайн анхан эхилһэн газар — фашис Германиин хилэдэ дүтэлжэл ябаа. Зуниинь Улаан Арми Финляндиин хилэдэ хүрэбэ. Августда Баруун Украина сүлөөлэгдөө, мүн энэл һарада Яссы—Кишиневой райондо бүһэлэгдэһэн фашистнуудые бута сохилго дүүрэһэн. Сентябрь—октябрь һарада Прибалтика ба Заполярида дайсанай ехэ хүсэн усадхагдаа.

Галдуулһан ой тайгын дундуур, Заполяриин шулуун хадануудай оройгоор, гол мүрэнүүдэй эрьеэр манай социалис гүрэнэй Герб-тэмдэгтэй бахананууд табигдаһан байха юм. Совет арадай ба алдар солото Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй тэрэ үеын баатар тэмсэлэй үрэ дүнгүүд тухай Верховно Главнокомандалагшын 1944 оной ноябриин 7-ной 220-дохи захиралта дотор иигэжэ хэлэгдэһэн:

«Манай аха дүү республиканууддай газар дайдые немецүүдэй саг зуураар эзэмдэжэ, гурбан жэлэй туршада үргэлжэлһэн фашис дарлалта усадхагдаба. Улаан Арми совет хэдэн арбан миллион хүнүүдтэ эрхэ сүлөө асараа. Гитлерэй дээрмэшэдээр 1941 оной июниин 22-то бүдүүлиг муухайгаар эбдэгдэһэн Совет гүрэнэй хилэ Хара далайһаа эхилээд Баренцева далай хүрэтэр һэргээн байгуулагдаба.

Иигэжэ үнгэрһэн жэл хадаа немец-фашистнуудай эзэмдэлгэһээ совет газар дайдые гүйсэд дүүрэнээр сүлөөлэгдэһэн жэл болобо».

Совет Эхэ ороноо сүлөөлжэ дүүргэһэн Улаан Арми асари ехэ шэнэ зорилго — Европын арадуудые сүлөөлгэдэ бэлэн болоод байгаа. Гэбэшье илалтын гүйсэд түйлагдатар үшөө бэрхэшээл ехэтэ олон һара үлэһэн байгаа. Хилын харуулай албанай олон полкнууд дайшалхы ябуулгануудые хэжэ байһан арминуудай бүридэлдэ ябалсаа. Тэдэ полкнууд фронт болон арминуудай ара талые хамгаалгада Варшава, Белград болон Прагые сүлөөлэлгэдэ, Будапештые абалгада, Берлиндэ добтолгодо хабаадалсаһан байна. Хилын харуулай Улаан тугта, Ригын 105-дахи полкын сэрэгшэд рейхстагые абалгада хабаадалсажа, һүүлээрнь фашис Германиин үгэ дуугүйгөөр бэеэ тушааһан тухай актда гар табилгын болоһон байрые харууһалһан байха юм.

Фронт дээрэ, мүн дахинаа тогтоогдоһон хилэ дээрэшье харата дайсантай үхэлтэ дайн үргэлжэлһөөр һэн. Фронтын ара талада зорюута үлөөгдэһэн дайсанай тагнуултай, харата ябуулга хэдэг бүлэгүүдтэй, буржуазно-националис бандидуудтай хилын харуулшад удаан саг соо шанга тэмсэл хэһэн гээшэ. Энэ үедэ коммунист С. Пустельников баатаршалга харуулһан. Тэрэ хүндөөр шархатаашье һаа, ой руу орохоор тэгүүлһэн 25 бандидуудтай тулалдаһан юм. Дайсад тэрэниие бүһэлэн ерээд бэеэ тушаа гэхэдэнь, Пустельников «хилын харуулшад бэеэ тушаадаггүй!» гэжэ хашхараад, һүүлшынгээ гранатаар өөрыгөө, мүн хажуудань ерэһэн бандидуудые үгы хэжэрхиһэн. С. Пустельниковтэ Советскэ Союзай Герой гэһэн нэрэ зэргэ олгогдоһон юм.

1944 ондо гүрэнэй хилэ дабаһан 17 мянгаһаа дээшэ хүн баригдаһан. Тэдэнэй дундаһаа дайсанай олон шпионууд, диверсантнууд элирхэйлэгдэһэн юм. Хилын харуулшад бэрхэшээл ехэтэ ой тайгада, хада хабсагайтай газарнуудта дайшалхы ябуулгануудые хэдэг, хэдэн сүүдхээр бандидуудые мушхэдэг, отожо хүлеэдэг байһан.

Колхозуудые һэргээн хүгжөөхэ, хүн зоной дунда политическэ хүдэлмэри ябуулха, хилэ шадарай журам тогтоохо хэрэгтэнь нютагай партийна ба совет органуудта хилын харуулшад тон ехэ туһаламжа үзүүлдэг һэн. Үдэр ерэхэ бүри гүрэнэймнай хилэ бэхижэжэ эхилээ. Тиигэжэ дайнай урда тээхидэл адли дайсанай эльгээһэн тагнуулшадай нэбтэрэн орохо аргагүй хаалта табигдаһан байха юм.

Коммунис парти ба Совет правительство Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу Эхэ дайнай жэлнүүдтэ хилын харуулай сэрэгэй хэһэн дайшалхы ба оперативна ябуулгануудые үндэрөөр сэгнэһэн байна. Хилын харуулай хэдэн мянган сэрэгшэд орден ба медальнуудаар шагнагданхай, 250-һаа дээшэнь Советскэ Союзай Геройн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн. Хэдэн арбан частьда хүндэтэ нэрэнүүд олгогдоһон. Хилын харуулда зогсон, Эхэ оронойнгоо түлөө амиа наһаяа үгэһэн баатар сэрэгшэд Алексей Лопатинай, Виктор Усовай, Федор Мориной, Андрей Кижезатовай, Александр Терлецкиин ба бусад олоной нэрэнүүд арад зонойнай ухаан бодолдо хэтэ мүнхэдөө үлэнхэй.

Оронойнай баруун хилэ дээгүүр табигдаһан монументнүүд, обелискнүүд — баатарай үхэлөөр унаһан сэрэгшэдэй гансахан дурасхаал бэшэ. Тэдэ хадаа амиа наһаяа алдагшадай орондо мүнөө дайшалхы жагсаалда һууриая эзэлэгшэдтэ иимэ һануулга, хандалга болоно: Эхэ оронсо эрэлхэг зоригтойгоор, шадабари ехэтэйгээр, нэрэтэй түрэтэйгөөр, өөрынгөө амиа наһые хайрлангүйгөөр хамгаалха. Мүнөө үеын сэрэгшэд баатаршалгын энэ эстафетые найдабаритайгаар абажа ябана: үндэр шадабари, һэргэг байлга харуулна.

Манай баруун хилэ дээрэ ажабайдал айхабтар ехэ эршэ дэлисэтэй, нэгэхэншье минутада зогсоогдоногүй. Уласхоорондын харилсаануудай элдэб каналнууд хүдэлнэ: хилэ дабуулан худалдаа наймаанай, экономическа харилсаа холбоонууд бэелүүлэгдэнэ, электрын элшэ хүсэ дамжуулха лининүүд татагдана, газ болон нефтепроводууд, хүүргэнүүд баригдана. «СССР-эй Гүрэнэй хилэ тухай» СССР-эй Хуулитай зохилдуулан, совет хилын харуулшад социалис хани нүхэсэлэй оронуудай энэ албанай сэрэгшэдтэй хамта хоорондохи хилээ бата найдамтайгаар сахина.

Социалис оронуудай хилын харуулшадай дайшалхы хани нүхэсэл бүхы хэрэгүүдтэнь харагдана. Бэе бэедээ делегацинуудые эльгээлсэхэнь заншалта болонхой. Бэе бэеынгээ ажабайдалтай, албантай танилсахадаа тэдэнэр гүрэнэй хилэ хамгаалгаар дүй дүршэлөө халан абалсана.

Социалис оронуудай хилын харуулшадай аха дүү ёһоной дайшалхы ёһо заншал үдэр ерэхэ бүри бэхижэнэ. Энэ хадаа Советскэ Союзай ба социалис хани нүхэсэлэй бүхы оронуудай хилын харуулые саашадань улам шанга, бата найдамтай болгохо эрхэ нүхэсэлнүүдэй нэгэн, манай хамтын дайсан — империалис тагнуулай агентнуудтэй амжалтатай тэмсэхэ арга нүхэсэл мүн.

Совет хилын харуулшад Агуу Эхэ Илалтын 40 жэлэй ойе нэрэтэй түрэтэйгөөр угтахын тулада хамаг амжалтануудаа улам арьбадхана, социалис Эхэ оронойнгоо хилые бата найдамтайгаар, хёрхо наринаар харууһална.

В. НАЗАРОВ,
СССР-эй КГБ-гэй хилын харуулай сэрэгэй политуправлениин начальнигай нэгэдэхи орлогшо, генерал-майор.

(ТАСС).

Уласхоорондын шэнжэлэл

ЭБ НАЙРАМДАЛ—АРАДУУДАЙ НАНГИН ЭРХЭ

Нэгэдэмэл Нацинуудай Организаци хүн түрэлтэнэй эб найрамдалтайгаар ажаһууха нангин эрхые дэмжэжэ байна. Нью-Иоркдо һаяхан үнгэргэгдэһэн ООН-ой Генеральна Ассамблейн сесси дээрэ тиимэ удхатай Деклараци баталан абтаа. Хүн түрэлтэнэй ажабайдалһаа дайн хэхэ ябадалые усадхаха, нэн түрүүн ядерна дайнай аюулые зайсуулха гэһэн бүхы арадуудай хүсэл эрмэлзэл тэрэ документ дотор харуулагдана. Ядерна зэбсэгтэй үе сагта дэлхэй дээрэ бата бэхи эб найрамдал тогтоохо гээшэ бүхы хүгжэлтые аршалха ба хүн түрэлтэнэй өөрынь ажамидарха түрүүшын ээлжээнэй эрхэ нүхэсэл болоно гэжэ тэндэ онсолон тэмдэглэгдэнэ.

Социалис ба хүгжэжэ байһан оронуудай бүлэг, тэрэ тоодо Болгари, ГДР, Куба, Лаос, Ливи, Монгол, Никарагуа ба Экваториальна Гвиней «Арадуудай эб найрамдалтайгаар ажаһууха эрхэ тухай» Декларациие сессиин үзэмжэдэ табиһан байна. США-гай захиргаанай милитарис политикын гэмээр ядерна дайнай тохёолдожо болохо аюул дэлхэйн элдэб түбинүүдэй арадуудай һанаае ехээр зобоожо байһыень энэ документын авторнуудай нэрэнүүд элирхэйлэн гэршэлнэ. Декларациие зүбшэн хэлсэлгэ дээрэ үгэ хэлэһэн Монголой түлөөлэгшэ Б. Дашцэрэн эб найрамдал хангаха зорилго мүнөө айхабтар шухала болонхой гэжэ заагаа. Ушарынь гэхэдэ, хүн зониие олоор хюдаха ядерна ба бусад түхэлэй буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргалга хадаа миил хэдэ хэдэн оронууд болон арадуудта бэшэ, харин дэлхэй дээрэхи бүхы амидаралые үгы хэхэ аюул тохёолдуулжа магад болонхой. «Бидэнэр эб найрамдалые аршалан хамгаалха гү, али хосорон һалаха гүбди», — гэжэ Индиин түлөөлэгшэ В. Верма гэгшэ тобшоор ба тодо зүбөөр энэ зорилгые тайлбарилаа.

«Арадуудай эб найрамдалтайгаар ажаһууха эрхэ тухай» Декларациие дэмжэн дуугаа үгэһэн гүрэнүүд эб найрамдалые, арадуудай аюулгүй байдалые заатагүй аршалан хамгаалха хэрэгтэй болоһоноо уламжалаа ха юм. Тиимэл хадань тэдэнэр энэ һайн һайхан хэрэгтэ Советскэ Союзай оруулһан хубитада иимэ үндэр сэгнэлтэ үгэнэ гээшэ. Арадуудта эб найрамдалтайгаар ажаһууха эрхэ хангалга ядерна гүрэнүүдтэ бии байгаа ядерна бүхы зэбсэгүүдые тээн гаргалгые даб дээрэ соохо, ядерна зэбсэгүүд туршалгые бүгэдэ ниитэ түргөөр ба гүйсэд хорихо, буулинай дайдада ядерна зэбсэг гаргаха ябадалые хориха гэхэ мэтын СССР-эй дурадхаһан тодорхой хэмжээнүүд баталан абалгада нүлөөлхэ байгаа.

Энэ айхабтар шухала документые баталан абаха талаар резолюциин түлөө дүүгүй үгэлгэдэ Холбоото Штадууд ба Хойто-Атлантикын бүлэглэлэй бусад гэшүүдэй һанал бариһаниие ажагламаар. Тиигэжэ тэдэнэр мүнөө үе сагай гол шухала асуудал болохо дайе зайсуулха ба эб найрамдал бүтэмжэтэйгөөр хандаха аргагүй байһанаа үшөө дахин тодоор харуулба. Тэдэнэр өөһэдынгөө хараа бодолоо уласхоорондын нэгэдэлэй дэлхэйн олон гэшүүдэй урдаа өөһэдыгөө миил эсэргүү табиһан ба бэшэ, харин ООН-ой Устав дотор бэшэгдэһэн уласхоорондын эрхэнүүдэй гол ёһо журамуудта эсэргүү байһанаа үшөө дахин харуулба.

НИКАРАГУАДА ГАР БҮ ХҮРЭГТЫ!

США-гай зүгһөө никарагуан арадта айхабтар муухай аюул тохёолдуулагдахаар забданхай. Вашингтоной эзэрхэг түримхэй хүсэнүүд Никарагуада харата ябуулга хэхэ шалтагаа бэдэрэн, Түбэй Америкэдэхи байдалые улам шахардуу шанга болгожо байна. США-гай десантна сэрэг дайшалхы бэлэн байлгада оруулагданхай. Вашингтоной зонхилолгодо орохоһоо арсаһан орондо эсэргүү добтолго тэдэнь дары түргэн хэхээр бэлэн. Абяанһаа түргөөр ниидэдэг самоледууд Никарагуагай агаарай дайдада ходо орочо. Пентагон болон тагнуулай түбэй управленеэр арадай сандинис революцида эсэргүү контрреволюционернүүдэй эзэрхэг түримхэй ябуулгануудай плацдарм болгогдоһон Гондураста американ солдадууд улам олоор асарагдана. Агаарай десантна 101-дэхи дивизиин подразделенинүүд мэнэ һая тэндэ абаашагдаа. Далайн сэрэгэй манеавр хэхэ гэһэн шалтагаанаар США-гай дайшалхы 40-һөө дээшэ корабль Никарагуагай эрьедэ дүтэ татагданхай, тэдэнь ямаршье сагта энэ ороной гадаадын харилсаануудые таһалдуулжа болохо. Рейганэй захиргаан бүдүүлиг муухай, худал хуурмаг хардалга хэжэ байгаад, Никарагуада эсэргүү кампани ябуулжа байна.

ЦРУ-гай хүлһэншэдэй хүсөөр Никарагуадахи революциие мүнөө болотор даража шадаагүйдөө Вашингтон уур сухалаа ехээр орьёлуулна. Энэ республикын түүхэдэ анха түрүүн үнгэргэгдэһэн бодото демократическа, сүлөөтэ һунгалтада һаад тохёолдуулха гэһэн тэрэнэй һэдэлгэнь урагшагүйдэн һалаа. Тэрэ һунгалтада национальна сүлөөрүүлгын Сандинис фронт эли тодо илалта түйлаһан байха юм. Рейганэй захиргаанай үндэр тушаалта түлөөлэгшэд хараа шугамаараа арад зонойнгоо үргэн ехэ дэмжэлгэдэ хүртэһэн Никарагуагай правительствада хэһээлтын хэмжээнүүдээр заналта хэнэ. Эдэ үдэрнүүдтэ Бразилида үнгэргэгдэһэн американ гүрэнүүдэй организациин генеральна ассамблейн 14-дэхи сессидэ ошоһон США-гай гүрэнэй секретарь Шульц хэрбээ таатай эрхэ байдалай тохёолдоо һаа, США «Гренададахи үйлэ хэрэгээ» дабтаха гэжэ мэдүүлээ.

Тиимэл хадаа Түбэй Америкын бэрхэшээлтэ асуудалнуудые политическэ талаар шиидхэлгые Вашингтоной буруушаадаг байһан дэмы бэшэ, энэ райондохи арсалдаата хэрэгүүдые хөөрэлдөөгөөр шиидхэхые хүсэжэ байһан «контадорско бүлэгэй» оронуудай оролдолгые таһалдуулна, Никарагуагай хүтэлбэриин амгалан тайбан үүсхэлнүүдые буруушаана.

Никарагуагай арад харин үгэхөөр бэлэн. Сандинис революциин түйлалтануудые һанайнгаа һүүлшын дуһал хүрэтэр хамгаалхаар тэрэ бэлэн. Республикынь зэбсэгтэ хүсэнүүд оборонын министрэй захиралтаар дайшалхы бэлэн байлгада оронхой. Сэрэгэй дынь стратегическэ шухала объектнүүдые харууһална. Граждан оборонын гол штаб хүн зониие бомбодолгоһоо хамгаалха талаар хэмжээнүүдые абана. Ургаса хуряалгада гарахаяа байһан мянга шахуу студентнүүд нийслэл хотодоо үлөөгдэнхэй. Тэдэнэр һайн дураараа арадай ополчениин отрядуудта оролсоно.

Өөрынгөө эрхэ сүлөөгэй бэеэ даанхай байдалай түлөө тэмсэлдэ Никарагуагай арадай гансаарданги бэшэ байһаниие дэлхэй дээрэ болоод байһан үйлэ хэрэгүүд гэршэлэн харуулна. Латиин Америкын ба бусад түбинүүдэй демократическа правительствонууд никарагуан арадай үйлэ хэрэгые дэмжэнэ. Эб найрамдалда, хүгжэн һалбаралтада дуратай бүхы хүнүүд Рейганэй захиргаанай гэмтэ ябуулгануудые зэбүүрхэн буруушаана. Дэлхэйн бүхы заха хизаарнуудта «Никарагуада гар бү хүрэгты!» гэһэн лозунг соностоно.

АФРИКА: ИМПЕРИАЛИЗМДА ЭСЭРГҮҮ ШЭГЛЭЛЭЭР

Африкын нэгэдэлэй организациин (ОАЕ) гэшүүн-оронуудай правительствануудые толгойлогшонорой ассамблейн XX сесси Эфиопиин ниислэл хото Аддис-Абебэдэ ноябриин 12—15-да үнгэргэгдэжэ, бодото ёһоор бэеэ даанхай байдалай ба социально-экономическа хүгжэлтын түлөө тэдэнэй тэмсэлдэ Африкын арадуудай ехэхэн илалта болобо. Империализмда эсэргүү африкан нэгэдэлые һандаргажа, дэлхэйн энэ түбиие өөрынгөө стратегическэ тыл болгохо зорилгоор империализм ба расизмын хүсэлэл оролдолгоёо эгээл ехээр элсүүлжэ байһан үедэ энэ сесси үнгэргэгдэбэ. Сессиин зарлагдахын урда тээхэнэ баруун оронуудай хэблэл бүхэафрикан организаци «бэрхэшээлтэ байдалда» оронхой гэжэ байгаад шаг шууяа татаһан.

Бэеэ даанхай Африка империализмда эсэргүү өөрынгөө хараа бодолые, өөрынгөө түбиин гүрэнүүдэй аша туһын хэрэгүүдые, тэдэнэй аюулгүй амгалан байдал хангалгада ОАЕ-гэй хэды ехэ үүргэ дүүргэдэг байһаниинь зүбөөр ойлгожо байһанаа элирхэйлжэ, политическэ талаар үндэр болбосоролтой байһанаа харуулба. Энэ уулзалга дээрэ США-гай буу зэбсэгүүдые ехээр гаргалгын, арадуудай бэеэ даанхай байдалда харша нүлөөгэйнь эрид шууд буруушаан шүүмжэлэгдэһэн дэмы бэшэ. Африкын оронуудай хүтэлбэрилэгшэд эб найрамдалай түлөө тэмсэл өөһэдымнай оронуудай бэеэ даанхай байдалые бэхижүүлхэ зорилгонуудтай таһаршагүй холбоотой гэжэ тон зүб зааһан байна. Эфиопиин гүрэниие толгойлогшо Менгисту Хайле Мариам эб найрамдал ба арадуудай аюулгүй байдал бэхижүүлхэ хэрэгтэ Африкын хубитые дээшэлүүлхэ шухала гэжэ онсолон тэмдэглээ.

США-гаар толгойлогдоһон империализмын милитарис бүлэглэлнүүдэй ябуулгануудта Африкые хамжуулха, буу зэбсэгүүдые ехээр гаргалгада хабаадуулха, транснациональна корпорацинуудай мэдэлдэ тэрэниие сүм оруулха гэһэн оролдолгонь эрид шууд буруушаагдаа. Сессиин баталан абаһан гол резолюци дотор бэеэ даанхай, национальна баялигаа өөһэдынгөө дураар хэрэглэхэ замаар дабшаха эрхээ хамгаалжа байһан Ангола, Мозамбик ба бусад оронуудта эсэргүү эзэрхэг түримхэй ябуулгануудые хэжэ байһан ЮАР-тай США-гай, баруун бусад оронуудай ба Израилиин нэгэдэл элирхэйлэн харуулагдана. Намибиин асуудалаар абтаһан резолюци дотор ЮАР-ай сэрэгэйхидээр энэ орониие эзэмдэлгэ, энэ асуудалаар ООН-ой резолюцинуудые Вашингтон ба Преториин тоо хэрэгсээхэгүй һэдэлгэнүүд илээр буруушаагдана. ОАЕ-гэй ассамблей Чадай хэрэгтэ гадаадаһаа хамааралга болюулха, эндэ национальна эблэрэлгын түлөө байһанаа сэхэ мэдүүлжэ, өөрынгөө бодолые тон тодорхойлон элирхэйлээ.

Экономическа асуудалнуудые шиидхэлгэдэ ОАЕ-гэй гэшүүн оронуудай хүсэлэл оролдолгые зохилдуулан тааралдуулха тухай асуудал гол һуури нуудай нэгые эзэлһэн байна. Тодорхойлон хэлэбэл, экономикын талаар, мүн ган гасуурта нэрбэгдэһэн оронуудта туһаламжа үзүүлхэ тусхай фонд байгуулха тухай хамтын стратеги зохёон хараалгаар үгэнэ ойлголсолго түйлагдаа.

Политическэ, экономическа ба социальна онсо шухала зорилгонуудые шиидхэлгэдэ Африкын арадуудай бүхы хүсэ шадалаа элсүүлхээр, бэеэ даанхай ба хүгжэн һалбаралгын замаар шууд дабшахаар эрмэлзэл шиидэнги байһаниие XX сесси гэршэлэн харуулба.

В. ЧУКСЕЕВ,
М. АРТЮШЕНКОВ,
В. КОРОЧАНЦЕВ.

(ТАСС).

ЖУРАМАЙ ҮДЭР

Загарайн районой Первомайска дунда һургуулида журамай үдэр үнгэргэгдэбэ. Энэ үдэрэй болохын урда һургуулиин комсомолой болон һурагшадай комитедүүдэй, пионернүүдэй дружинын соведэй гэшүүд тодорхой түсэб зохёоһон, журам тухай хэшээлнүүдые үнгэргэһэн, ханын газетэ класс бүхэндэ шахуу гаргаһан байна. Тус һургуулида журамай шалгалтын комисси байгуулагдаһан юм. Комиссиин бүридэлдэ һургуулиин һуралсалай талые даагша Баир Самадапович Гомбоев, комсомолой комитедэй секретарь Володя Упханов, пионернүүдэй дружинын соведэй түрүүлэгшэ Ирина Насатуева гэгшэд һунгагдаһан байгаа.

Журамай үдэр нэгэшье һурагша хэшээлдэ гээгдээгүй. Тэрэ үдэр комиссиин гэшүүд һурагшадай хэрэгсэлнүүдые, ариг сэбэрые, классуудай журамай тэмдэгүүдые шалгаа. Мүн тэдэнэр журамгүй һурагшадай түрэлхидтэй уулзажа хөөрэлдөө.

Тиигэжэ журамай үдэрэй дүнгөөр «Комсомольский прожектор», «Сахилгаан» гэһэн ханын газетэнүүд гаргагдаа. Журамай үдэр нүлөө ехэтэй байһанаа харуулба. Иимэ хэмжээ ябуулганууд хожомоошье эндэ үнгэргэгдэжэ байхаар хараалагдаба.

Н. ДАГБАЕВ.

БАМ-ай Кичерэ станциин «Белочка» гэжэ хүүгэдэй саадай үхибүүд.

И. РЕДИКАЛЬЦЕВАГАЙ фото.

ГАИ-гай экран

Харгыгаар усалгүй ябаха хэрэгтэ харгын захаар табигдаһан тусхай тэмдэгүүд болон техническэ түхеэрэлгэнүүдэй горитой нүлөө үзүүлдэгынь хүн бүхэндэ ойлгосотой. Заримдаа тэмдэгүүдгүй газараар үнгэрһэн жолоошод үселда орохоёо һанадаг байна. Хотын зарим нэгэ ажалшад харгын захаар табигдаһан тиимэ тэмдэгүүдые зорюута абажа хаядаг ушарнууд али олон үзэгдэдэг болоо. Улаан-Үдын 20-дохи һургуулиин һурагшад, Зүүн Сибириин технологическа институдай студентнэр иимэ муухай ааша гаргажа ябаһаар ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэдтэ, ниитын түлөөлэгшэдтэ һаяхана баригдаба. Байгша оной ноябрь һарада Улаан-Үдэ хотын үйлсэдэхи харгын захаар табигдаһан 15 тэмдэг, светофорой гурбан түхеэрэлгэ эбдэгдэһэн байба. Энэнь аяар 750 түхэригэй үнэ сэнтэй түхеэрэлгэнүүд болоно. Энээниие заһабарилха, һуулгахада гүрэндэ үнэтэй болодогынь мэдээжэ.

1983 ондо абтаһан СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указай ёһоор, зорюута харгын тэмдэг, түхеэрэлгэнүүдые эбдэһэн хүн яла түлэхэ болоно. Тус Указай хоёрдохи статья соо иигэжэ хэлэгдэнэ: «Харгын захаар табигдаһан тэмдэгүүд, түхеэрэлгэнүүдые зорюута эбдэһэн хүн хадаа транспортын харгыгаар ябалгада һаад тойбо татаһандал тоологдохо болоно. Тиимэһээ эдэнэр 20-һоо 50 түхэриг хүрэтэр яла түлэхэ, эдэнэрэй хүдэлжэ, һуража байһан газарнуудта эдэ бүгэдэнь дары дуулгагдаха зэргэтэй».

Харгын тэмдэгүүдые, түхеэрэлгэнүүдые эбдэһэн, һандаргаһан ушар тухай Буряадай АССР-эй МВД-гэй ГАИ-да (телефон 2-29-32, 2-59-07, хүдөө нютагуудта ОВД-гэй дежурнада, участково милицидэ) дуулгажа байхыетнай республикын ажалшадта ханданабди.

Байгша оной үнгэрөөд байһан арбан һарын туршада республика дотор харгын-транспортна усал, наһа барагшадай тоо урда жэлнүүдэйхиһээ үсөөрөө. Гэхэтэй хамта энэ үе соо Баргажанай, Улаан-Үдын (Тарбагатайн зоно), Хяагтын, Яруунын районуудта, Улаан-Үдэ хотодо харгын усалта ушарал олошороо гэжэ тодоруулагдаба. Тэрэ тоодо түмэр замай отделениин, «Бурятводстрой» трестын, «Главспецдальстройн» 102-дохи барилгын управленинүүдэй, Буркоопсоюзай правлениин, эдеэ хоолой промышленностиин министерствын болон бусад албан зургаануудай жолоошод харгы замдаа усалда ороһон, һогтуугаар машина жолоодожо ябаһаар ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэдтэ, ниитын түлөөлэгшэдтэ баригдаа.

Үнгэрөөд байһан долоон хоногой туршада Кабанскын, Сэлэнгын, Загарайн районуудта харгын-транспортна усал үзэгдөө. Аварида орогшодой ехэнхидынь хальтируухай харгыгаар һэримжэгүй ябаа. Жэшээнь, Кировэй нэрэмжэтэ заводой жолоошон Б. Б. Цыденов Кабанскын район руу ошоһон хальтируухай харгыда болгоомжогүйгөөр гүйлгөө. Тиихэ мүртөө жолоошон һогтуу байһан. 27-дохи километртэ багаар тэрэнэй машина харгыһаа халин гэхэдээ, Сэлэнгэ мүрэн руу унашоо.

Н. СЕМЕНОВ,
ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэ.

Футбол

ҺАНАҺАНДАА ХҮРЭБЭГҮЙ

СССР-эй «А» классай хоёрдохи бүлэгтэ наададаг юһэн зонын чемпионуудай футболистнууд ерэхэ жэлдэ нэгэдэхи бүлэгтэ наадаха эрхэдэ хүртэхын түлөө октябрь һараһаа хоорондоо наадажа эхилээ бэлэй. Тиин гурбан бүлэг болгожо хубаараад наадаһан эдэнэр эрхим командаяа тодоруулба.

Манай Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зонын чемпион Тюмениин «Геолог» хоёрдохи бүлэгтэ наадаһан. Тиихэдээ эдэнэр Абовянай «Котайк», Красногорскын «Зоркий» командануудтай хоёр удаа уулзаһан байна. Нааданайнь дүн хаража үзэхэдэ, «Геологой» футболистнууд «Котайгта» айлшалхадаа 1:0 тоотойгоор шүүгдэһэн, харин эдэнэртэйгээ гэртээ наадахадаа 2:2 гэһэн тоотойгоор тэнсэһэн байгаа. Тиихэдэ «Зоркиин» футболистнуудые хоёр удаа 2:1 гэһэн тоотойгоор шүүһэн байба. Тиигэжэ «Геологой» футболистнууд дүн хамта 5 очкотой болоходоо, нүгөөдэ — «Котайк» «Зоркий» хоёрой түгэсхэлэй уулзалгын дүн хүлеэһэн юм. Эндэ гэртээ наадаһан «Котайк» айлшадаа 1:0 тоотойгоор илажа, зургаан очкотой болоходоо, өөрынгөө бүлэгтэ түрүү һуури эзэлжэ, ерэхэ жэлэй нааданай нэгэдэхи бүлэгтэ оруулагдаба. «Котайгай» футболистнууд «Геологто» айлшалхадаа наадаяа хэрзэгыгээр, журамгүйгөөр үнгэргөө. Энээндэнь «Геологой» футболистнуудай команда буруушаалга бэшэһэн. СССР-эй футболой федерациин спортивно-техническэ комисси энэ буруушаалгыень зүбшөөбэгүй.

Нүгөөдэ хоёр бүлэгһөө Куйбышевэй «Крылья Советов», Ставрополиин «Динамо» команданууд шалгаржа, ерэхэ жэлэй наадануудай нэгэдэхи бүлэгтэ хабаадаха эрхэдэ хүртэбэ.

Урдандаа манай зонодо наадаһан Омскын «Иртыш» нэгэдэхи бүлэгтөө байгша оной наадануудта һулаар наадажа, һүүлшын һуури эзэлхэдээ, гэдэргээ өөрынгөө зонодо наадахаар бусаба.

Манай корр.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. Американ телевизионно Эн-би-си компаниин корреспондент М. Кэлбын асуудалнуудта К. У. Черненкын үгэһэн харюунууд. «Жэлэй түгэсхэлдэ — эршэтэ ажал» — мэдээсэлнүүдэй суглуулбари.

Хоёрдохи хуудаһанда. Партийна организацинуудта. «Заал һаа аша үрэ түйлаха» — В. Медведевэй тэмдэглэлнүүд. Дүнгүүдые согсолон: министр үгэ абана. «Шэнэ табан жэлдэ бэлэдхэл» — Ч. Ендоновой статья. «Түрүү дүй дүршэлэй кабинет» — А. Шабакозагай статья. «700 мянган түхэригһөө бага бэшэ нэмэлтэ олзо» — С. Васильевай корреспонденци.

Гурбадахи хуудаһанда. Архитектурын үдэрнүүд Буряадай АССР-тэ. Уласхоорондын шэнжэлэл. Хилын саанаһаа.

Дүрбэдэхи хуудаһанда. Нютаг нютагай һонин. «Патриот» суглуулбари.

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00 — «Время». 9.40 — Үглөөнэй гимнастика. 10.10 — Футболой шэнжэлэл. 10.40 — «Дохёогоо үгыт, горнистнууд!». 11.10 — «Мертвые души» — 5 серитэй уран һайханай фильм, 1-дэхи сери. 12.30 — Баримтата фильм. 13.05 — С. Орехов гитара дээрэ наадаха. 13.20 — Шэнэ һонин (13.25 хүрэтэр). 15.15 — Шэнэ һонин. 15.30 — Баримтата фильмүүд. 16.10. — Арадай инструментнүүдэй концерт. 16.30 — «Рассвет над Гангом» — баримтата фильм. 17.30 — «Шинии ленинскэ библиотекэ». 18.00 — Телеочерк.

Улаан-Үдэ. 18.30 — Танай һанамжа» гэһэн циклһээ.

Москва. 19.30 — Баримтата фильм. 19.45 — «Мүнөөдэр — түби дэлхэй дээрэ».

Улаан-Үдэ. 20.00 — «Байгал — нютагуудай һонин». 20.10 — «Зүүн Сибирь» — киножурнал. 20.20 — «Байгал» — мэдээсэлэй программа.

Москва. 20.40 — «Мертвые души» — 5 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 22.00 — «Время». 22.35 — Искусствын уран бэлигтэнэй концерт.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15 — Баримтата фильм. 9.35, 10.35 — Байгали шэнжэлэлгэ. 2-дохи класс. 9.55 — Эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 10.05, 13.40 — Француз хэлэн. 10.55 — Эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 11.05 — ПТУ-гай һурагшадта. Гоё һайханиие ойлгожо һургаха. 11.35, 12.40 — «Совет гүрэнэй ба хуулиин үндэһэ һуури». 12.05 — «Шатарай һургуули». 13.10 — Хүгжэм. 3-дахи класс. 14.10 — «Шэнээр хүгжэһэн үе сагай искусство». 14.50 — Обществоведени. 15.35 — Т. Н. Хренниковэй зохёохы ажал ябуулга тухай. 16.35 — Шэнэ һонин.

Улаан-Үдэ. 18.00 — Үхибүүдтэ «Уншал даа» гэһэн дамжуулга.

Москва. 18.30 — Баримтата фильм. 19.25 — Мультфильм.

Улаан-Үдэ. 19.30 — Буряадай АССР-эй Гостелерадиогой арадай инструментнүүдэй оркестрэй концерт.

Москва. 20.00 — Телеочерк. 20.20 — РСФСР-эй габьяата артистка Е. Шаврина ород арадай дуунуудые гүйсэдхэхэ.

Улаан-Үдэ. 20.40 — Сонохолнууд. 20.50 — Киноочерк.

Москва. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.20 — Ленинградай хоорой бүлгэмэй дэргэдэхи дуунда дуратайшуулай хоорой концерт. 22.00 — «Время». 22.35 — «Мятежная баррикада» — уран һайханай фильм.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС: 670000

г. УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор — 2-50-96, приемная — 2-54-54, зам. редактора — 2-68-08, зам. редактора — 2-62-62, отв. секретарь — 2-50-52, секретариат 2-66-76, отделы: партийной жизни — 2-34-05, пропаганды — 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта — 2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63, информации — 2-60-91, переводов — 2-54-93, писем и селькоров — 2-67-81 корректорская — 2-33-61, выпускающие — 2-35-95, объявлений — 2-65-54.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-03644. Заказ № 266. Индекс 04649.